

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุป

หลังจากที่งานวิจัยหัวข้อเรื่อง “มหาเถรสมาคมกับการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์” ได้ผ่านขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูล (บทที่ 4) แล้ว ในบทที่ 5 นี้ จะเป็นขั้นตอนของการสรุปผลการวิจัย ซึ่งจะสรุปผลในรูปของแนวคิดและทฤษฎีที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นกรอบความคิด และสร้างเครื่องมือการวิจัยทั้ง 4 แนวคิด คือ

1. แนวคิดด้านการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา
2. แนวความคิดด้านสื่อประชาธิปไตย
3. แนวความคิดตามทฤษฎีไซเบอร์เนติกส์
4. แนวความคิดตามทฤษฎีการสื่อสารในองค์กร

โดยการสรุปผลการวิจัยเชิงลึกดังต่อไปนี้

แนวคิดด้านการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา

หลักการทั่วไปของแนวความคิดด้านการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น จะหมายถึง การยอมรับว่าประชาชน ซึ่งในที่นี้คือพระสงฆ์ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม เป็นผู้มีความสำคัญในการพัฒนา ซึ่งวิธีการเข้าสู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้นมหาเถรสมาคม เปิดโอกาสให้ในระดับที่น้อยมาก โดย

1. หากพิจารณาในสิ่งที่เรียกว่า “ปัจจัยที่เกี่ยวกับมนุษย์” แล้ว จะพบว่าพระสงฆ์มักไม่ให้ความสนใจต่อโครงการพัฒนาต่างๆ เพราะพระสงฆ์เหล่านั้น ไม่ได้รับแรงจูงใจจากมหาเถรสมาคมให้แสดงบทบาทในการมีส่วนร่วมทางการปกครองเท่าใดนัก พระสงฆ์ส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในชนบทไม่ได้รับข่าวสารเพื่อการพัฒนาจากพระที่อยู่ในระดับชั้นการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการปกครองสงฆ์ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารน้อยมาก

2.การให้ความสำคัญกับกระบวนการในการพัฒนานั้น มหาเถรสมาคมมีความคิดเพียงว่า พระสงฆ์แต่ละรูปได้รับสิทธิ และเสรีภาพตามที่พระธรรมวินัยได้บัญญัติไว้ หรือถูกกำหนดเป็นหลักเกณฑ์เอาไว้ตามคัมภีร์พระไตรปิฎกแล้ว ทั้งที่จริงความเห็นและแนวทางการพัฒนาของพระสงฆ์ในระดับล่างมีค่ามากกว่าที่กรรมการมหาเถรสมาคมรับรู้

ฉะนั้นขอบเขตของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยพระสงฆ์ในระดับล่าง หรือที่อยู่ใต้อำนาจการปกครองของ มหาเถรสมาคม จึงมีแต่เพียงการดำเนินกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และปฏิบัติสังฆกิจตามพุทธประเพณีให้ดีที่สุด เพื่อการหลุดพ้นกิเลสเป็นการส่วนตัว มากกว่าการมีสิทธิในการตัดสินใจ สามารถแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผย หรือแม้แต่การเข้าถึงซึ่งกระบวนการตัดสินใจในระดับสูงยิ่งไปกว่านั้น สำหรับมหาเถรสมาคมแล้ว ผลการวิจัยชี้ชัดออกมาว่า ระดับของนิยามที่สากลใช้กันจะเป็นเพียง การพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือโดยสมัครใจโดยพระสงฆ์ต่อกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งของกิจกรรมที่มหาเถรสมาคมมีอยู่ โดยมหาเถรสมาคมคาดว่าจะมีผลต่อการพัฒนาองค์กรคณะสงฆ์ในส่วนรวม แต่ไม่ได้คาดหวังว่า จะให้พระสงฆ์มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง หรือวิจารณ์เนื้อหาของการดำเนินการโดยมหาเถรสมาคม

สำหรับความปรารถนาที่คณะสงฆ์จะได้รับโอกาสในการมีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้พระสงฆ์มีสิทธิ และหน้าที่ในการแก้ไขปัญหา การผู้มีความคิดริเริ่ม มุ่งการใช้ความพยายาม การใช้ความเป็นตัวของตัวเองเพื่อเข้าดำเนินการ ควบคุมทรัพยากร ตลอดจนกฎระเบียบต่างๆ ของสถาบันสงฆ์เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น ซึ่งในความหมายระดับนี้ ดูเหมือนว่า จะเป็นเพียงความหวังในอนาคตเท่านั้น

แนวทางในการนำการมีส่วนร่วมไปใช้ในทางปฏิบัติ

แนวคิดในการมีส่วนร่วมไปปฏิบัติซึ่งกำหนดเป็นกิจกรรมได้ 4 อย่างนั้น มหาเถรสมาคมมีแนวโน้มที่จะยอมรับกิจกรรมต่างๆ ดังต่อไปนี้

1.การร่วมมือกัน มหาเถรสมาคมต้องการเพียงแต่ให้พระสงฆ์ภายใต้อำนาจการปกครองนั้น “มีการตอบสนองที่ดี” และให้ความสำคัญกับ “ความทันสมัย” ในระดับที่ต่ำ ทั้งที่ยอมรับว่าความทันสมัยจะเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกในการบริหารปกครองพระสงฆ์ได้อย่างดี แต่อย่างไรก็ตามอิทธิพลของแนวความคิดเชิงอนุรักษ์นิยม และการยึดมั่นในกรอบประเพณี ทำให้ดู

เหมือนว่า การยอมรับความทันสมัยจะเป็นเหตุให้พระสงฆ์ทำผิดพระธรรมวินัยมากขึ้น ซึ่งในเรื่องของความร่วมมือกันยังมีข้อพิจารณาจากการวิจัยคือ

การกระจายอำนาจจากส่วนกลาง แม้จะมีการกระจายอำนาจจริง แต่พระสงฆ์ในระดับท้องถิ่นไม่สามารถจะเข้าถึงซึ่งกระบวนการตัดสินใจในระดับที่สูงกว่าได้

การประสานงานระหว่างองค์กรระดับต่างๆ ของท้องถิ่น แม้จะไม่ถูกกีดกัน แต่ก็ถูกจับตามองอย่างใกล้ชิด หากมีการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงอำนาจการปกครองในส่วนกลาง

การกำหนดกิจกรรมในระดับท้องถิ่น พระสงฆ์ต้องริเริ่มเอง หากมหาเถรสมาคมหรือสงฆ์ในระดับที่สูงกว่าไม่เห็นชอบ กิจกรรมนั้นอาจถูกระงับหรือยุติ

2.การพัฒนาชุมชน เรื่องของการพัฒนาชุมชนนั้น เป็นกิจกรรมเดียวที่มหาเถรสมาคมจะไม่เข้าไปแทรกแซง หากไม่มีปัญหาทางกฎหมายเกิดขึ้น

3.การจัดตั้งองค์กร มหาเถรสมาคมยอมรับให้พระสงฆ์ในท้องถิ่นสามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนซึ่งมีรูปแบบการบริหารชัดเจน และจัดตั้งองค์กรขึ้นมาเพื่อการพัฒนาชุมชนที่พำนักอยู่ และยังยอมรับว่า เป็นแนวทางที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาองค์กรสงฆ์ขึ้นมาได้ แต่ไม่ต้องการองค์กรเหล่านี้จะเป็นตัวเร่งให้เกิดสำนึกของการมีส่วนร่วมและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของมหาเถรสมาคม

4.การได้อำนาจ มหาเถรสมาคมไม่ยอมรับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาในรูปแบบที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างการปกครอง หรือการกระทำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงศูนย์รวมแห่งอำนาจ รวมทั้งการควบคุมอำนาจการตัดสินใจของมหาเถรสมาคม

ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

ปัญหาของการยอมรับการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งในบริบทของการวิจัยนี้ก็คือ การปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์นั้นมาจาก

การดำเนินงาน โดยความเข้าใจของผู้บริหารองค์กรคือมหาเถรสมาคม ยังเห็นว่าการมีส่วนร่วมเป็นเพียง “วิถีทาง” มากกว่า “เป้าหมาย” จึงเกิดปัญหาตามมาคือ เกิดการวางแผนโดยยังรวบอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง สิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นในการดำเนินการไปยังพื้นที่เป้าหมายขาดการเอาใจใส่ ไม่มีการนำเอาเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ และขาดโครงสร้างการดำเนินงานที่จะรองรับในท้องถิ่น

ปัจจัยทางวัฒนธรรม ปัจจัยนี้ถือได้ว่า เป็นอุปสรรคอย่างร้ายแรงในการที่จะให้มหาเถรสมาคม เปิดใจกว้างในการยอมรับฟังความคิดเห็นของพระสงฆ์ในระดับล่าง และยังไม่มีการให้ความสำคัญกับ “วัฒนธรรมของความเงียบ” ของพระสงฆ์ในระดับล่างที่ไม่ต้องการจะแสดงความคิดเห็น เพราะเกรงว่าจะได้รับความเคียดแค้น และขัดต่อประเพณีในการเคารพผู้อาวุโส

โครงสร้างขององค์กร มหาเถรสมาคมไม่ยอมรับว่าโครงสร้างขององค์กรคณะสงฆ์ที่เป็นอยู่ คือสิ่งต่อต้านการมีส่วนร่วมในการปฏิรูป และไม่ยอมรับว่าเป็นสาเหตุของการบั่นทอนความริเริ่มของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมทางการปกครอง โดยมหาเถรสมาคมใช้ข้ออ้างที่เกี่ยวข้องกับทางออกในด้านการใช้บทบาทส่วนตัว และขีดขั้นของการมอบอำนาจที่เป็นไปตามกฎหมาย

แนวความคิดด้านสื่อประชาธิปไตย

ในการพิจารณาข้อสรุปตามแนวความคิดด้านสื่อประชาธิปไตยนั้น ผู้วิจัยพบว่า การรับฟังเสียงเรียกร้อง และความคิดเห็นของพระสงฆ์ภายใต้ระบอบการปกครองของมหาเถรสมาคมนั้นมีน้อยมาก

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าแนวทางการที่จะทำให้พระสงฆ์ในระดับล่างมีความสมหวังในการใช้สิทธิ หรือมีการออกเสียงเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตามแบบประชาธิปไตยนั้นจึงยังไม่มีแนวทางที่มหาเถรสมาคมกำหนดเอาไว้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ หากจะพิจารณาว่า มหาเศรษฐีเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ที่อยู่ใต้อำนาจการปกครองได้มีโอกาสในการใช้สื่อที่มหาเศรษฐีมีอยู่หรือไม่ นั่น ก็พบว่า ช่องทางที่เป็นการสื่อสารนั้น พระสงฆ์ในระดับล่างต้องแสวงหาเองเป็นส่วนมาก และสื่อที่มหาเศรษฐีมีอยู่ก็ไม่ใช่ว่าสำหรับพระสงฆ์ระดับล่างเลย ดังนั้นช่องทางในการรับรู้ข่าวสารของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ จะรับรู้จากสื่อมวลชนซึ่งดำเนินธุรกิจโดยอาศัยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และการแข่งขันกันในเชิงประเด็นข่าวสารเป็นที่ตั้ง

สิ่งที่น่าข้อสรุปได้อีกประการหนึ่งก็คือ มหาเศรษฐียังไม่มียุทธศาสตร์ แนวทางนโยบาย แผนงาน หรือการดำเนินงานใดๆ ที่จะสร้างสรรค์ “สื่อประชาธิปไตย” เพื่อที่จะต่อต้านสื่อมวลชนที่มีลักษณะของการดำเนินธุรกิจเชิงการค้าเป็นที่ตั้งขึ้นมา โดย

1. ได้แต่รับรู้ รู้สึก และวิพากษ์วิจารณ์ ว่าสื่อมวลชนที่หวังแสวงหากำไรในเชิงการค้า และมุ่งที่จะบิดเบือนข่าวสารเพื่อผลประโยชน์ของสื่อมวลชนเอง
2. ยังไม่มีการจัดตั้งแนวทางขั้นพื้นฐานในการพัฒนายุทธศาสตร์การสื่อสารร่วมกัน โดยคำนึง ถึงโอกาสที่จะประสบผลสำเร็จเพื่อใช้เป็นสื่อแบบประชาธิปไตย
3. ขาดการกำหนดเป้าหมายในระยะสั้น เพื่อให้พระสงฆ์ในปกครองเห็นโอกาสในการพัฒนาโดยใช้กระบวนการสื่อสาร

หากจะพิจารณาถึงความสามารถของมหาเศรษฐีในการ “การลดช่องว่าง” ทาง การสื่อสารลงไปแล้ว มหาเศรษฐีมีแต่การใช้สิ่งที่เรียกว่าคำสั่ง การประชุมชี้แจง และบทบาทเฉพาะบุคคลของกรรมการมหาเศรษฐีเท่านั้น โดยที่การกระทำเหล่านี้ยังขาดการวางแผน และการติดตามประเมินผล การที่จะได้มาซึ่ง “ประเด็นที่สร้างสรรค์” มาสนับสนุนการบริหารงานของฝ่ายปกครองจึงยังไม่มี จึงเป็นการยากที่จะทำให้องค์กรคณะสงฆ์ในระดับล่างสามารถ “พึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน” และในขณะที่เดียวกันก็มีข้อน่าตั้งคำถามว่า มหาเศรษฐีไม่ต้องการให้สงฆ์ภายใต้ อำนาจการปกครอง “มีพลัง” มากขึ้นไปกว่านี้ ผลที่ตามมาก็คือ พระสงฆ์ในระดับล่างมีความรู้สึก ว่าขาดการเอาใจใส่ และไม่ต้องการสื่ออย่างใดเลยเพียงลำพัง

สำหรับประเด็นของการพิจารณาถึงจุดอ่อนและจุดแข็งสื่อต่างๆ แล้วนั้น จะเห็นได้ว่า มหาเศรษฐีพิจารณาแต่เฉพาะในประเด็นที่ทำให้มหาเศรษฐีได้รับความเสียหายเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการเสนอข่าวในเชิงลบ การบิดเบือนข่าวสาร การสร้างแรงกดดันให้กับมหาเศรษฐีในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ ทั้งยังมองว่าสื่อมวลชนคือสาเหตุสำคัญให้พระสงฆ์กระทำผิดพระธรรมวินัย และกฎหมายบ้านเมืองมากขึ้น

ถึงกระนั้นหากจะพิจารณาถึงเงื่อนไขที่จะนำสื่อประชาธิปไตยมาใช้ จะพบว่า

1. ความต้องการของสังคมระดับโลก มหาเถรสมาคมพิจารณาถึงความเปลี่ยนแปลงทางโลก โดยยอมรับกระแสความเจริญของโลกในระดับที่น้อยมาก และคิดว่าองค์กรคณะสงฆ์สามารถอยู่รอดได้โดยไม่ต้องมีทางเลือกอื่น ดังนั้น "มิติของความต้องการที่แท้จริง" ของพระสงฆ์จึงถูกตัดขาดออกไปจากการพิจารณา ไม่ว่าจะเป็นการเมือง แนวความคิด หรือการปฏิบัติตน

2. การดึงประโยชน์จากสื่อมาใช้ มหาเถรสมาคมยอมรับว่า การสื่อสารเป็นสิทธิของปวงชนที่จะสื่อสารกันโดยธรรมชาติก็จริง แต่สำหรับพระสงฆ์แล้ว การสื่อสารต้องไม่ก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนต่อองค์กรคณะสงฆ์โดยรวม ดังนั้นการจะใช้รูปแบบของการสื่อสารในช่องทางที่เป็นสื่อมวลชนจึงยังไม่เห็นความสำคัญ แต่ก็ยอมรับว่าเนื้อหาข่าวสารที่ปรากฏอยู่นั้น มีส่วนช่วยให้สงฆ์รู้เท่าทันเหตุการณ์ และใช้เป็นตัวอย่างในการเผยแผ่พระธรรม

3. ความชัดเจนด้านกลุ่มเป้าหมายและวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของมหาเถรสมาคมค่อนข้างชัดเจนในเรื่องการรักษาความสงบสุขในวงการคณะสงฆ์ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลาง

4. การสร้างสรรค์ตนเอง มหาเถรสมาคมยังไม่มีจุดเริ่มต้นในการใช้สื่อประชาธิปไตย เพื่อถ่วงดุลกับสื่อมวลชน

5. กำหนดความต้องการที่แท้จริง มหาเถรสมาคมจะเป็นผู้กำหนดความต้องการของคณะสงฆ์ มากกว่าที่จะให้สงฆ์ในระดับล่างแสดงถึงความต้องการของตนเอง

6. การพัฒนาความสามารถในเชิงยุทธศาสตร์ มหาเถรสมาคมยังไม่มีค่านึงถึง "รากเหง้าของปัญหา" แม้จะยอมรับว่า สงฆ์ยังต้องอยู่กับสังคม และยังมียึดถือความคิดที่ว่า การจะให้คณะสงฆ์มีความเข้มแข็งขึ้นมาได้ จำเป็นต้องได้รับความสนับสนุนจากฝ่ายรัฐบาล แต่ขณะเดียวกันมหาเถรสมาคมขาดการเรียนรู้ที่จะเข้าใจกระบวนการเปิดรับฟังความคิดเห็นของพระสงฆ์กลุ่มต่างๆ จึงเสียเวลา และขาดประสิทธิผลในการพัฒนารูปแบบ เนื้อหา ตลอดจนกระบวนการเข้าถึง พระสงฆ์กลุ่มต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดตามทฤษฎีไซเบอร์เนติกส์

สำหรับมหาเศรษฐีแล้ว การจะพิจารณาถึงระบบของสังคมสงฆ์ ที่มีปฏิสัมพันธ์กันจากการสื่อสาร โดยตั้งพิจารณาในหลักการว่า คณะสงฆ์มีการควบคุมการสื่อสารทั้งที่เกิดโดยผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร รวมทั้งองค์ประกอบที่เกิดขึ้นในกระบวนการสื่อสารอย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งมีการพิจารณาปฏิกิริยาตอบกลับ (Feed-back) เป็นกลไกในการตรวจสอบหรือไม่ นั่น มีสิ่งที่น่าสนใจเกิดในการนำไปใช้ในกระบวนการสื่อสารของคณะสงฆ์ แยกเป็นประเด็นดังนี้

1. พระสงฆ์ โดยเฉพาะกรรมการมหาเศรษฐี มักไม่ใช่แนวคิดที่จะแก้ไขปัญหาด้วยแนวทางหลายๆ อย่างประกอบกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในการวางแผนการ วางกรอบนโยบายกำหนดกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งการประเมินผลจากปฏิกิริยาตอบกลับอย่างมีประสิทธิภาพ

2. มหาเศรษฐี ไม่ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการในการสื่อสารในระบบแยกย่อยลงไป กับทั้งไม่ให้ความสำคัญต่อกระบวนการตรวจสอบระบบแต่ละขั้นตอนอย่างละเอียด ดังปรากฏอยู่เสมอว่า มหาเศรษฐีไม่สามารถจะควบคุมองค์ประกอบย่อยในกระบวนการสื่อสารได้ และเมื่อเกิดปัญหาทางการสื่อสารขึ้นมาแล้ว องค์การสงฆ์ทั้งหมดมักจะต่อต้านสะท้อนต่อข่าวสารที่เกิดขึ้น

3. ในการวิจัยครั้งนี้เห็นได้ชัดว่า มหาเศรษฐีให้ความสำคัญกับบุคคล และสิ่งที่มหาเศรษฐีมีความคุ้นเคย จนละเลยที่จะตรวจสอบด้วยวิธีการหลายๆ อย่างประกอบกัน

การบิดเบือนของข่าวสาร

มีข้อพิจารณาใน 2 ระดับคือ

1. ปัญหาการรับรู้ที่ไม่ตรงกัน โดยข่าวสารรายงานที่มหาเศรษฐีปรารถนาออกมามักเป็นคำสั่ง มติ ประกาศ หรือแถลงการณ์ ที่ไม่สามารถบิดเบือนได้

2. การสร้างมโนทัศน์ที่ให้ความหมายต่อสารและปรากฏการณ์ ซึ่งในการวิจัยพบว่า ผู้สื่อข่าว หรือสื่อมวลชนมีความปรารถนาที่จะรายงานข่าวที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์มากขึ้น แต่ในขณะที่เดียวกันมหาเศรษฐีกลับพิจารณาว่า ผู้สื่อข่าวและสื่อมวลชนต้องการที่จะนำข่าวไปบิดเบือนเพื่อสร้างกำไร ยอดจำหน่าย หรือใช้ประโยชน์ทางการแข่งขันในประเด็นข่าวสาร

แต่อย่างไรก็ตาม มหาเถรสมาคมเห็นว่า การบิดเบือนข่าวสารโดยสื่อมวลชนนั้น เกิดขึ้น เพราะสื่อมวลชนขาดความรับผิดชอบ

นอกจากนี้หากพิจารณาในแง่มุมอื่นๆ แล้วจะพบว่า การบิดเบือนข่าวสารที่เกี่ยวกับการ คณะสงฆ์นั้นเกิดจาก

1. การที่ไม่สามารถจะรับรู้ข่าวสาร โดยกลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูล มีความเห็นตรงกันว่า ระบบสังคมคณะสงฆ์ไม่เอื้ออำนวยต่อการแสวงหาข่าวสาร

2. ความคลาดเคลื่อนในสิ่งที่มองไม่เห็น โดยทุกกลุ่มยอมรับว่า ข่าวสารของคณะสงฆ์ หรือข่าวสารในวงการศาสนาหลายกรณีไม่มีความชัดเจนในตัวเอง จำเป็นต้องรายงานซ้ำ และ เปลี่ยนประเด็นจนกว่าจะพบหนทาง การนำเสนอที่ถูกต้อง

3. ความคลาดเคลื่อนในความคิดที่ไม่สามารถคาดการณ์ไปถึง โดยทุกกลุ่มยอมรับว่า ความสามารถของสื่อมวลชนในการวิเคราะห์ประเด็นข่าวสาร หรือทำความเข้าใจในสาเหตุ และ ความเป็นไปในเหตุการณ์มีอยู่อย่างจำกัด ต้องอาศัยการพัฒนา การหาความรู้ และประสบการณ์ เพิ่มเติม นอกจากนี้แล้วข่าวสารที่ออกมาโดยพระสงฆ์ก็มีน้อยเกินไปจนไม่สามารถนำมาวิเคราะห์ หาทางเลือกที่ถูกต้องที่สุดได้

ปฏิบัติการตอบกลับ

ผู้วิจัยพบว่า มหาเถรสมาคมมีการตรวจสอบปฏิบัติการตอบกลับเชิงการสื่อสารในลักษณะ ของ “เหตุและผล” เฉพาะกรณีสำคัญเท่านั้น โดยมหาเถรสมาคมเห็นว่า

1. ไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงระบบย่อยของสังคมทั้งหมดว่าเป็นอย่างไร เนื่องจากเครื่องมือ ในการควบคุม และติดต่อประสานงานนั้นยังขาดแคลนอยู่อย่างมาก

2. ให้มีการกำหนดมาตรฐานที่จะวัดผลสำเร็จเฉพาะองค์กรที่เป็นไปตามหลักปรัชญาพุทธ ศาสนาฝ่ายเถรวาทเท่านั้น โดยขาดการกำหนดเป้าหมายแยกย่อยตามกลุ่มๆ หรือเป็นระดับขั้นตอน โดยยังไม่พิจารณาว่าจะเกิดผลกระทบเหล่านี้ทั้งในส่วนรายละเอียด และส่วนที่ส่งผลกระทบต่อ ระบบใหญ่โดยรวม

นอกจากนี้แล้วยังพบว่า

1. มหาเถรสมาคมยังไม่สามารถกำหนด หรือสร้างกลไกวัดความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมได้มากนัก
2. มหาเถรสมาคมขาดความสามารถในการที่จะอธิบายสิ่งที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งขาดตัวอย่าง แบบจำลองอนาคตในส่วนที่เป็นรายละเอียดอย่างเป็นระบบ
3. มหาเถรสมาคมขาดรูปแบบการจัดการกับปัญหาในแต่ละขั้นตอนที่เตรียมเอาไว้ล่วงหน้า รวมทั้งขาดข้อมูลพื้นฐานเพื่อการแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

การวิเคราะห์แบบไซเบอร์เนติกส์ของการเปลี่ยนแปลงในองค์กรทางสังคมที่ซับซ้อน

ในประเด็นของการวิเคราะห์องค์กรนี้ ผลการวิจัยพบว่า

1. มหาเถรสมาคมรับรู้ และทราบดีว่าการเปลี่ยนแปลงขององค์กร ส่งผลทั้งระบบย่อยของและระบบที่ใหญ่ขึ้นของสังคมทั้งหมด
 2. มหาเถรสมาคมรับรู้ และทราบดีว่าเมื่อการเปลี่ยนแปลงนั้น ได้รับพัฒนาในทิศทางที่ถูกต้อง สังคมจะได้รับการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น
- แต่มหาเถรสมาคมยังไม่มีแนวทาง หรือความคิดริเริ่มอย่างเป็นทางการที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น

เมื่อมีการพิจารณาเชิงระบบในแบบสังคมเปิด มหาเถรสมาคมพิจารณาในประเด็นความอยู่รอดของระบบใน 3 ประเด็นคือ

1. มหาเถรสมาคมเห็นว่าองค์กรคณะสงฆ์ขณะนี้ไม่มีเสถียรภาพในระบบอย่างเพียงพอแล้ว คือการที่สังคมสงฆ์สามารถอยู่ได้โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ ภายในสังคมเอง และปัจจัยเหล่านั้นทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์
2. มหาเถรสมาคมเห็นว่าองค์กรคณะสงฆ์มีสมดุลในระบบอย่างเพียงพอแล้ว คือการที่องค์ประกอบของสังคมสงฆ์ทำหน้าที่และมีบทบาทโดยมีการควบคุมให้เกิดปฏิกิริยาหรือกิจกรรมต่างๆ อย่างพอเหมาะพอดี

3.มหาเถรสมาคมเห็นว่าองค์กรคณะสงฆ์มีความมั่นคงในระบบอย่างเพียงพอแล้ว คือการที่ระบบสังคมาสงฆ์มีความแข็งแกร่งเพียงพอที่จะดำรงอยู่ท่ามกลางอุปสรรคและปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

แต่เมื่อมีการพิจารณาในรายละเอียดจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จะพบความเห็นที่ซ่อนอยู่ก็คือ

1.ปริมาณและความหนาแน่นของข่าวสารที่มีอยู่ในสังคมนั้น มหาเถรสมาคมคิดว่ามีมากเกินไปกว่าจะควบคุมได้

2.โครงสร้างของระบบเครือข่ายข่าวสารในสังคมนั้น มหาเถรสมาคมยังไม่มีความเข้าใจลึกซึ้งเพียงพอที่จะตัดสินใจนำมาใช้ประโยชน์ได้ โดยเฉพาะการตัดสินใจที่มีความเสี่ยงต่อข่าวสารเชิงลบ

3.แม้ว่ามหาเถรสมาคมจะมีความรู้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับรายละเอียดของสมาชิกในองค์กรคณะสงฆ์ แต่มหาเถรสมาคมไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะออกแบบข่าวสารให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

4.มหาเถรสมาคมไม่มีความมั่นใจที่จะจัดการกับแรงตอบสนองเชิงลบ และยังขาดระบบหรือรูปแบบวิธีการที่จะจัดการกับปัญหา การค้างค้ำงของปัญหา หรือปรากฏการณ์ที่ไม่ได้รับการแก้ไข

5.มหาเถรสมาคมขาดการสำรวจถึงแหล่งสะสมข่าวสารในสังคมาว่า เมื่อเกิดกระบวนการสื่อสารขึ้นมาแล้ว จะมีส่วนใดในสังคมาที่เป็นแหล่งเก็บสะสมข่าวสาร หรือเป็นแหล่งที่สมาชิกของระบบสังคมาใช้อ้างอิง

6.แม้ว่ามหาเถรสมาคมจะมีรูปแบบ วิธีการ และแนวทางการควบคุมพฤติกรรมในทางที่ไม่พึงปรารถนาของคณะสงฆ์ แต่ก็ขาดการตรวจสอบ ติดตามผล รวมทั้งไม่มีองค์กรที่จะรองรับงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้แล้ว หากพิจารณาถึงความสามารถของมหาเถรสมาคมในการบริหารจัดการกับระบบที่ย่อยลงไป งานวิจัยนี้พบว่า

1. มหาเถรสมาคมไม่มีหลักประกันที่จะทราบว่ากฎเกณฑ์ที่สมาชิกในแต่ละสังคมย่อยใช้กันนั้น ว่ามีประสิทธิภาพเพียงใด
2. มหาเถรสมาคมไม่ไว้วางใจพระสงฆ์ในระดับย่อยซึ่งทำหน้าที่ในฐานะเครือข่ายของการสื่อสาร
3. ขาดหลักเกณฑ์ วิธีการ และกระบวนการจัดจำแนกข่าวสารในระบบสังคมย่อยๆ เหล่านั้น
4. ขาดการวิเคราะห์ผลของข่าวสารของสมาชิกในระบบที่แยกย่อยลงไป เพื่อที่จะใช้เป็นข้อมูลป้อนกลับที่มีผลกระทบต่อระบบที่ใหญ่ขึ้น
5. ยอมรับว่าขาดประสิทธิภาพในการบังคับใช้อำนาจของผู้ปกครองระบบ
6. ความตื่นตัวของสมาชิกสังคมสงฆ์ในระดับย่อยต่อข่าวสารที่มาจากภายนอกสังคมมีมาก แต่มหาเถรสมาคมไม่ไว้วางใจในการใช้วิจารณ์ญาติต่อสิ่งที่เป็นนวัตกรรมของสังคม

เมื่อมีการพิจารณาสังคมในระบบใหญ่และระบบย่อยซึ่งจะเป็นเหตุและผลของการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงซึ่งกันและกันแล้ว ยังมีการพิจารณาไปถึงระดับของบุคคลในฐานะสมาชิกส่วนย่อยของสังคมอีกด้วย โดยผลการวิจัยพบว่า

1. องค์คณะสงฆ์ยังไม่มีความสามารถนำนวัตกรรมที่เหมาะสมมาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น
2. หากองค์คณะสงฆ์มีความต้องการนวัตกรรม พระสงฆ์มักจะขาดโอกาสในการนำนวัตกรรมเหล่านั้นเข้ามาใช้ และไม่สามารถเป็นผู้ตรวจสอบได้ว่า นวัตกรรมเหล่านั้นสามารถที่จะปรับใช้อย่างได้ผลหรือไม่
3. องค์คณะสงฆ์ยังไม่สามารถพัฒนานวัตกรรมขึ้นมาได้ด้วยตนเอง
4. มหาเถรสมาคมยังไม่ยอมรับว่า การสื่อสารคือเครื่องมือในการจัดหาทรัพยากรเพื่อการพัฒนา
5. มหาเถรสมาคมไม่มีความมั่นใจว่า จะสามารถควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงทางการปกครอง ให้เป็นไปตามสภาพที่เหมาะสม คือไม่ช้าหรือเร็วเกินกว่าปัจจัยในการพัฒนาจะถูกสร้างขึ้นมานั้น

สำหรับเงื่อนไขแห่งความสำเร็จต่างๆ ไปของการพัฒนาสังคมด้วยการสื่อสารนั้นพบว่า

1.อุปกรณ์ เครื่องมือในการสื่อสารของหรือแม้แต่เครื่องมือในการอำนวยความสะดวกในการสื่อสาร ยังขาดแคลนอย่างมาก

2.พระสงฆ์จำนวนมากแม้จะรู้หนังสือ แต่ก็ยังไม่มั่นใจว่าสามารถแสวงหาความรู้จากสื่อต่างๆ ได้

3.การสื่อสารในสังคมสงฆ์ยังเป็นแบบสั่งการ แต่ก็ไม่ถึงกับเป็นการโฆษณาชวนเชื่อ

4.มหาเถรสมาคม ยังขาดระบบซึ่งสามารถตรวจสอบและติดตามความผิดพลาดที่เกิดขึ้นมาทั้งในกระบวนการสื่อสาร หรืออดีตที่ผ่านมาได้

5.คณะสงฆ์ จะต้องยอมรับในวิธีการแก้ปัญหาทางวิชาการ และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ มากขึ้น แต่ก็พบปัญหาว่าการระงับข้อพิพาท มักจะเริ่มด้วยการใช้บทบาทส่วนบุคคลก่อนที่จะนำกฎเกณฑ์ที่สังคมบัญญัติขึ้นมาใช้ และในหลายกรณีที่ผ่านมา มีการแก้ปัญหาของวงการสงฆ์ด้วยความรู้สึกหรืออารมณ์เป็นจำนวนมาก

แนวความคิดเรื่องทฤษฎีการสื่อสารในองค์กร

ความสำคัญของการสื่อสารต่อองค์กร

ในหัวข้อของการสื่อสารในองค์กรนั้น ผู้วิจัยพบว่า มหาเศรษฐศาสตร์ให้ความสำคัญกับการสื่อสารที่มีต่อองค์กรตามประเด็นต่างๆ คือ

1.ยอมรับว่าการสื่อสารทำให้เกิดความหมาย หมายถึง การที่บุคคลจะเรียนรู้ความหมายของสิ่งต่างๆ จากการสื่อสาร ยิ่งมีการสื่อสารมากขึ้นก็ยิ่งทำให้บุคคลมีความเข้าใจในเรื่องต่างๆ มากยิ่งขึ้น

2.ยอมรับว่า การสื่อสารทำให้คาดคะเนความคิดกันได้ หมายความว่า การที่บุคคลติดต่อสื่อสารกันโดยใช้สัญลักษณ์ หรือเครื่องหมายใดๆ เป็นเวลานาน นอกจากจะทำให้เข้าใจความหมายกันได้แล้ว ยังทำให้ทั้งสองฝ่าย สามารถคาดคะเนการกระทำหรือความคิดกันได้

3.ยอมรับว่า การสื่อสารทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน ทั้งการสื่อสารเชิงวัจนะ ซึ่งได้แก่การพูดหรือเขียน และการสื่อสารเชิงอวัจนะ ซึ่งได้แก่การแสดงกิริยาอาการ ท่าทาง การแต่งตัว หรือการแสดงออกทางพฤติกรรมอื่นๆ ที่มีความหมายในด้านต่างๆ

การสื่อสารกับกิจการภายในองค์กร

การศึกษาถึงกิจกรรมการสื่อสารในองค์กรขณะส่งมั้นนี้ ผู้วิจัยพบว่า มหาเศรษฐศาสตร์ให้การยอมรับในกิจกรรมต่างๆ ดังต่อไปนี้

1.การตัดสินใจ มหาเศรษฐศาสตร์มีความเห็นว่า มีการใช้การสื่อสารเพื่อการตัดสินใจในระดับมาก

2.สร้างความเจริญและพัฒนา มหาเศรษฐศาสตร์มีความเห็นว่า มีการใช้การสื่อสารเพื่อสร้างความเจริญและพัฒนาในระดับมาก

3.สร้างความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มหาเศรษฐศาสตร์มีความเห็นว่า มีการใช้การสื่อสารเพื่อสร้างความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับมาก

4.ถ่ายทอดเทคโนโลยี มหาเศรษฐสมาคมมีความเห็นว่า มีการใช้การสื่อสารในการถ่ายทอดเทคโนโลยีในระดับปานกลางถึงมาก

5.การควบคุมและประสานงาน มหาเศรษฐสมาคมมีความเห็นว่า มีการใช้การสื่อสารในการควบคุมและประสานงานระดับมากที่สุด

6.ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม มหาเศรษฐสมาคมมีความเห็นว่า มีการใช้การสื่อสารเพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในระดับปานกลาง

แนวทางการพิจารณาการสื่อสารในองค์กร

ผลการวิจัยพบว่า

แนวทางมหภาพ

- 1.มหาเศรษฐสมาคมใช้การสื่อสารในการติดตามรายงานและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกิดขึ้นภายนอกในระดับปานกลาง
- 2.มหาเศรษฐสมาคมใช้การสื่อสารในการพิสูจน์ให้เห็นจริงในระดับปานกลาง
- 3.มหาเศรษฐสมาคมใช้การสื่อสารในการติดต่อกับองค์กรอื่นในระดับสูง
- 4.มหาเศรษฐสมาคมใช้การสื่อสารในการกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์กรในระดับปานกลาง

แนวทางจุลภาค

- 1.มหาเศรษฐสมาคมเห็นว่าการสื่อสารก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันของการเป็นสมาชิกกลุ่มระดับปานกลาง
- 2.มหาเศรษฐสมาคมเห็นว่าการสื่อสารก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในระดับสูง
- 3.มหาเศรษฐสมาคมเห็นว่าการสื่อสารก่อให้เกิดเครือข่ายความเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกในระดับปานกลาง
- 4.มหาเศรษฐสมาคมเห็นว่าการสื่อสารเป็นการสร้างบรรยากาศในการทำงานในระดับต่ำ
- 5.มหาเศรษฐสมาคมเห็นว่าการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการควบคุมและสั่งงานในระดับสูงมาก
- 6.มหาเศรษฐสมาคมเห็นว่าการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาองค์กรในระดับปานกลาง

แนวทางเฉพาะบุคคล

1. มหาเถรสมาคมเห็นว่า การสื่อสารทำให้เกิดการพูดคุยกันในกลุ่มที่ทำงานด้วยกันในระดับสูงมาก
2. มหาเถรสมาคมเห็นว่า การสื่อสารทำให้เกิดการประชุมเพื่อตัดสินใจ หรือมีมติในข้อเสนอในระดับสูงมาก
3. มหาเถรสมาคมเห็นว่า การสื่อสารทำให้เกิดการโต้แย้งและให้เหตุผลในสิ่งที่มีความเห็นไม่ตรงกันในระดับสูง
4. มหาเถรสมาคมเห็นว่า การสื่อสารทำให้เกิดการผลิตเอกสารขององค์กรในระดับต่ำ
5. มหาเถรสมาคมเห็นว่า การสื่อสารทำให้เกิดการบันทึกโต้ตอบในระดับต่ำ
6. มหาเถรสมาคมเห็นว่า การสื่อสารทำให้เกิดการทำข้อตกลงและสัญญาในระดับปานกลาง

ระดับของการติดต่อสื่อสารในองค์กร

แบ่งเครือข่ายการติดต่อสื่อสารภายในหน่วยงานและระหว่างหน่วยงานออกเป็น 2 ประเภท ได้ผลการวิจัยดังนี้

1. การติดต่อสื่อสารที่เป็นทางการ มหาเถรสมาคมมีเห็นว่า เป็นช่องทางที่ได้ข่าวสารถูกต้อง แม่นยำ ปราศจากการบิดเบือนข่าวสาร แม้ว่าจะเป็นช่องทางที่ช้าและไม่เกิดขึ้นบ่อยครั้งนัก
2. การติดต่อสื่อสารในระดับรองลงไป แบ่งการพิจารณาออกเป็น
 - 2.1. การสื่อสารตามระเบียบปฏิบัติ และจารีตประเพณี เป็นการสื่อสารองค์กร คณะสงฆ์ใช้มากและก่อให้เกิดการสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการตามมา
 - 2.2. การสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ เป็นช่องทางที่ใช้กันมากที่สุด มหาเถรสมาคมเห็นว่า จะต้องมีการระวังมิให้มีการแพร่ขยายการสื่อสารในเชิงลบออกไปยังสื่อมวลชน ซึ่งมหาเถรสมาคมมีวิธีการที่จะดำเนินการกับช่องทางที่ไม่เป็นทางการเหล่านี้หากเกิดปัญหาขึ้น โดย
 - 2.2.1. สั่งห้ามการติดต่อสื่อสารระหว่างกันและกัน เป็นวิธีการที่ใช้มากที่สุด
 - 2.2.2. จับแยกตัวบุคคล เป็นวิธีการที่ใช้มากเป็นอันดับสอง
 - 2.2.3. การจัดให้มีการกรองข่าวจากช่องทางภายนอกองค์กร เป็นวิธีการที่ไม่ค่อยปรากฏ

2.2.4. การคัดเลือกบุคคลที่มาทำหน้าที่ด้านข่าวสาร โดยเฉพาะ เป็นวิธีการ ที่พูดถึงแล้วแต่ยังไม่ได้รับเริ่มอย่างจริงจัง

การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลภายในองค์กร

ในการวิจัยพบว่า

1. ช่องทางระหว่างบุคคล เป็นทางออกของสงฆ์ในการที่จะสื่อสารระหว่างกันและกัน โดยมหาเถรสมาคมมักจะไม่ว่างเข้าไปก้าวกายหรือแทรกแซง

2. ผู้ส่งข่าวระหว่างบุคคลจะอยู่ในฐานะสมาชิกในระดับล่างขององค์กรคณะสงฆ์ จึงไม่จำเป็นต้องแบกรับความรับผิดชอบทางด้านข่าวสารเท่าที่ควร ทั้งที่มหาเถรสมาคมมีแนวโน้มที่จะมิให้ผู้ที่ไม่มีความรู้ที่รับผิดชอบทำหน้าที่ส่งข่าวสารให้กับสื่อมวลชน

3. มหาเถรสมาคมเห็นว่าเครือข่ายระหว่างสงฆ์ด้วยกัน สามารถส่งข่าวสารด้วยความเร็วที่สูงกว่าเครือข่ายที่เป็นทางการ เพราะไม่ต้องการการตรวจสอบซึ่งทำให้การเผยแพร่ข่าวสารเป็นไปด้วยความล่าช้า แต่ก็เห็นสาเหตุให้มีการบิดเบือนข่าวสาร

การแก้ไขปัญหาการบิดเบือนข่าวสารในองค์กร

ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการบิดเบือนข่าวสารนั้น ผู้วิจัยพบว่า พระสงฆ์ก็เหมือนกับฆราวาสที่มีแนวโน้มที่จะบิดเบือนข่าวสารที่ส่งผ่านกันมาเป็นทอดๆ ซึ่งจะส่งผลอย่างร้ายแรงต่อองค์กรทั้งระบบ และนำมาซึ่งการรวบไหลไปสู่สื่อมวลชนที่ต้องการนำข่าวสารข้อมูลเหล่านั้นไปรายงาน ทั้งนี้แนวทางการแก้ไขปัญหาการบิดเบือนข่าวสาร โดยมหาเถรสมาคมมีดังนี้

1. การใช้รายงานข่าวจากหลายแหล่งมาตรวจสอบ แม้มหาเถรสมาคมเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลืองและสูญเปล่า ทั้งยังซ้ำซ้อนกัน แต่ในขณะที่เดียวกันมหาเถรสมาคมก็ยอมรับการใช้รายงานข่าวจากหลายแหล่งมาตรวจสอบกันโดยไม่รู้ตัว เช่น

- 1.1. การใช้แหล่งข้อมูลข่าวสารภายนอก ซึ่งแหล่งข่าวสารที่น่าจะพิจารณาคือ สื่อมวลชน
- 1.2. การให้มีผู้รับผิดชอบงานมากกว่า 1 คนหรือ 1 กลุ่มบุคคลในหน่วยเดียวกัน
- 1.3. การให้หน่วยอื่นสามารถเข้ามาตรวจสอบการดำเนินงานได้

2. การขจัดความอคติที่มีขึ้นกับบุคคลในองค์กร เป็นวิธีการที่มหาเถรสมาคมเห็นว่า มีความสามารถที่จะทำได้ และเป็นไปได้ที่สุด โดยการกำชับให้พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ซึ่งแจ้งข้อเท็จจริงต่างๆ รวมทั้งข่มงวดให้พระสงฆ์อยู่ในพระธรรมวินัย ซึ่งจะเป็นการปิดโอกาสให้สื่อมวลชนมาขุดคุ้ยนำไปเป็นประเด็นข่าวเชิงลบ

3. กำจัดตัวกลางซึ่งไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับสายงานตามระบบออกไป แนวคิดนี้เป็นวิธีการที่มหาเถรสมาคมใช้มากที่สุด สำหรับข่าวเชิงลบที่สื่อมวลชนให้ความสนใจเผยแพร่อย่างมาก โดยการกำหนดผู้ให้ข่าวสารทั้งฝ่ายฆราวาสและสงฆ์ขึ้นมาเป็นครั้งคราว

4. สร้างข่าวสารที่ไม่สามารถบิดเบือนได้ โดยเฉพาะการกำหนดเนื้อหาของสารที่จะนำไปเผยแพร่ในรูปของคำสั่ง มติ ประกาศ แดงลงการณ์ โดยหวังว่าสื่อมวลชนหรือพระสงฆ์จะเข้าใจตรงกัน

ปัญหาที่พบในระหว่างการวิจัย

การวิจัยหัวข้อ “มหาเถรสมาคมกับการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์” ผู้วิจัยพบว่าในระหว่างทำการวิจัย มีปัญหาบางประการเกิดขึ้น อาทิ

1. ปัญหาที่เกิดจากการออกแบบงานวิจัย โดยผู้วิจัยได้เลือกใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งข้อมูลในเชิงลึก โดยมีการนำแนวความคิดและทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นจำนวนถึง 4 แนวคิดด้วยกัน ซึ่งใน 4 แนวคิดเหล่านี้ได้มีการนำไปออกแบบเป็นกรอบแนวคำถามเพื่อการสัมภาษณ์เจาะลึก และการสนทนากลุ่ม จากนั้นจึงใช้ในการเคราะห์ข้อมูล สรุปผลอภิปรายผลทั้งนี้จะเห็นได้ว่า จะมีคำถามบางคำถามมีความคล้ายคลึงกัน ซึ่งเป็นเจตนาของผู้วิจัยที่ต้องการจะตอกย้ำคำถามเดียวกันหลายครั้ง เนื่องจากคาดคิดว่า กลุ่มตัวอย่างซึ่งถือเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และกลุ่มที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูล อาจจะมีแนวทางการตอบที่ไม่สม่ำเสมอ ซึ่งก็ปรากฏว่าระหว่างการเก็บสะสมข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยต้องพบปะกลุ่มตัวอย่างแต่ละรูปหลายครั้ง กลุ่มตัวอย่างเหล่านั้นมีความไม่สม่ำเสมอในการตอบคำถามที่ถามในแนวเดียวกันหรือลักษณะที่คล้ายคลึงกัน โดยผู้วิจัยต้องถามซ้ำอยู่หลายครั้งในแต่ละรอบการเก็บข้อมูล เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่กลุ่มตัวอย่างยืนยันอย่างแท้จริง

ถึงกระนั้นผู้วิจัยก็พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความร่วมมือในการตอบคำถามเป็นอย่างดี แม้ว่าในระหว่างการเก็บสะสมข้อมูลจะเกิดสถานการณ์ทางสงฆ์ เช่น กรณีวัดพระธรรมกาย ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับสื่อมวลชนต้องอยู่ในลักษณะ “สงวนท่าที” และส่งผลให้มีการระมัดระวังสื่อมวลชนที่แฝงเข้ามารายงานข่าวในวัดก็ตาม

2. ตามที่ได้คาดการณ์เอาไว้ในหัวข้อ ข้อจำกัดของการวิจัย (ในบทที่ 1) แล้วว่า เนื่องจากสถาบันศาสนาเป็นสถาบันหลักที่สำคัญ และมีผลกระทบต่อความเชื่อมั่นศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ซึ่งก็พบว่าในระยะแรกของการเริ่มเก็บสะสมข้อมูลกับหน่วยราชการ และการทำความเข้าใจกับพระสงฆ์ ก็ได้รับคำปฏิเสธที่จะให้ข้อมูล เพราะบุคคล สงฆ์ หรือหน่วยงานเห็นว่ามี ความเกี่ยวข้องกับรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์โดยตรง บุคคล สงฆ์ หรือหน่วยงานเกรงว่าอาจได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม และเป็นการเปิดเผยข้อมูลราชการที่สำคัญออกไป แต่ในที่สุด หลังจากทำความเข้าใจกันในหลักการที่ว่า ปรากฏการณ์ของการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ไม่เฉพาะแต่สงฆ์ในฐานะสมาชิกขององค์กรมหาเถรสมาคมที่จะได้รับผลกระทบเท่านั้น พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปก็กำลังจับตามองว่า สถาบันสงฆ์ไทยจะมีทาง

ออกอย่างไรในการแก้ไขปัญหา และการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อวงการศาสนาเป็นอย่างมาก ก็ได้รับการร่วมมืออย่างดีมากขึ้น จนสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างครบถ้วน

3. การดำเนินการวิจัยที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการชั้นผู้ใหญ่ ทั้งที่เป็น กรรมการมหาเถรสมาคม และเป็นพระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ซึ่งล้วนแล้วแต่ไม่คุ้นเคยกับ ประเด็นปัญหาทางการสื่อสาร หรือแม้แต่กระทั่งการวิจัย ผู้วิจัยต้องใช้ความพยายามอย่างมาก ในการอธิบาย และแปลความหมายของศัพท์ นิยาม ความคิดเห็น ตลอดจนการอธิบายเหตุการณ์ สภาพแวดล้อม และตัวอย่างที่เกิดขึ้นประกอบ ซึ่งก็สามารถช่วยได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น พระสงฆ์หลายรูปพยายามที่จะกล่าวในสิ่งที่พระสงฆ์รูปนั้นต้องการจะพูด มากกว่าการตอบคำถามตามที่ผู้วิจัยถาม

4. ผู้วิจัยพบว่า ข้อมูลในการปกครองคณะสงฆ์นั้น อยู่ในวงจำกัดโดยเฉพาะข้อมูลที่เป็นทางการ นอกจากนี้แล้วมติ ผลการประชุมที่สำคัญนั้นจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในวงการสงฆ์มัก ถูกเก็บรักษาเป็นความลับเฉพาะ ถึงกระนั้นผู้วิจัยก็ยังยึดหลักว่า การได้มาซึ่งข้อมูลสำคัญ ตลอดจนแนวคิด ทักษะคติของบุคคลสำคัญเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยกลยุทธ์หลายอย่างประกอบกัน ผู้วิจัยจำเป็นต้องแสวงหาข้อมูลที่มีคุณค่าเหล่านั้น ด้วยวิธีการที่ถูกต้องตามหลักจรรยาบรรณ และจริยธรรมในการค้นคว้าวิจัย ซึ่งทางออกในปัญหาเหล่านี้ ผู้วิจัยพยายามที่จะสอบถาม และตรวจสอบข้อมูลจากบุคคลหลายๆ ฝ่ายเท่าที่จะทำได้

การอภิปรายผล

งานวิจัยเรื่อง“มหาเถรสมาคมกับการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์”ผู้วิจัยพบประเด็นที่สมควรจะหยิบยกขึ้นมาพิจารณาในลักษณะของการอภิปรายผลโดยจะยึดรูปแบบ ลำดับ และแนวทางตามทฤษฎี และแนวคิด 4 อย่างคือ แนวคิดด้านการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา แนวคิดด้านสื่อประชาธิปไตย แนวคิดตามทฤษฎีไซเบอร์เนติกส์ และ แนวคิดทางทฤษฎีการสื่อสารในองค์กร ซึ่งมีการนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบเครื่องมือการวิจัย ซึ่งหมายถึงกรอบคำถามและแนวทางการสัมภาษณ์ในบทที่ 3 (ระเบียบวิธีวิจัย) ทั้งนี้ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอในเป็นลำดับดังนี้คือ

แนวคิดด้านการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา

หลักทั่วไปของทฤษฎีนี้ ขอมรับว่าการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชนในองค์กรหรือในสังคมใดสังคมหนึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งแต่วิธีการเข้าสู่กระบวนการการมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้นมีความแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับสภาพสังคม ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพัฒนา

สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจในประการแรกก็คือ ประชาชนในที่นี้ ผู้วิจัยหมายถึง “พระสงฆ์” ที่อยู่ในคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535) โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุด ฉะนั้นการใช้ถ้อยคำพูด หรือสำนวนที่ปรากฏในงานวิจัย ฉบับนี้ จะพบคำว่า “พระสงฆ์” แทนคำว่า ประชากรเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามผลของการวิจัยพบว่า หลักการเบื้องต้นตามแนวความคิดการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนานี้ สมมุติฐาน 2 ประการแรกของความล้มเหลวในการพัฒนานั้น กลุ่มตัวอย่างที่เป็นกรรมการมหาเถรสมาคมได้สะท้อนภาพความจริงตามธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมของพระสงฆ์เอาไว้ที่น่าสนใจคือ

1. ในเรื่องปัจจัยที่เกี่ยวกับมนุษย์นั้น กลุ่มที่ใช้เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีการพัฒนาปัจจัยที่เกี่ยวกับมนุษย์ในทิศทางเดียวกันว่า คุณภาพของพระสงฆ์ขณะนี้ไม่เป็นไปตามที่คณะสงฆ์ต้องการผู้ที่เข้ามาสู่วงการสงฆ์นั้น เป็นพวก “เหลือเดน” จากสังคมในปริมาณที่มากขึ้น ผู้ที่สมัครใจเป็นสงฆ์ได้ร่วมเงาพุทธศาสนาปัจจุบันมีน้อยลงไปทุกที พวกที่บวชเรียนเข้ามามากจะไม่อยู่เป็นสมาชิกของพระพุทธศาสนาอย่างถาวรประการหนึ่งอีกประการหนึ่งก็คือพวกที่ “ลี้ภัยทางสังคม” ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ขาดโอกาสทางการศึกษา หรือพวกที่ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ประชากรสงฆ์ขาดคนที่มีความ

ซึ่งเปรียบไม่ได้กับสมัยก่อน (น่าจะหมายถึงสมัยที่พระเถระเหล่านั้นเริ่มบวชเรียน) ซึ่งผู้ที่บวชเป็นสงฆ์มักจะถูกจัดว่าเป็นประชากรชั้นมีคุณภาพของสังคม ประเด็นต่างๆ เหล่านี้ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญให้ความสำคัญอย่างสูง

2. ผลสืบเนื่องมาจากมูลเหตุข้างต้น กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมักจะพยายามโยงเรื่องราวให้เข้ากับกระแสสังคมปัจจุบันว่า คุณภาพของพระสงฆ์ขึ้นอยู่กับคุณภาพของลูกหลานประชาชนในสังคม หากรัฐบาลหรือองค์กรทางฝ่ายโลกไม่สามารถพัฒนาคุณภาพประชาชนโดยส่วนรวมได้แล้ว จะหวังให้พระสงฆ์พัฒนาในส่วนนี้ตามไปด้วยคงจะยาก ดังนั้นมหาเถรสมาคมจึงยังมีท่าทีต่อภาพการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ว่า ในเมื่อสังคมฆราวาส หรือฝ่ายคฤหัสถ์ยังไม่ประสบผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ ทางฝ่ายสงฆ์จึงได้แต่ทำหน้าที่เป็น “ผู้เฝ้าติดตาม” ที่ดี ในการที่จะรักษาผลประโยชน์ให้กับคณะสงฆ์แบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันจะเป็นการดีที่สุด

อย่างไรก็ตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(หมายถึงพระเถระ 5 รูป) แสดงออกจากเด่นชัดว่า สงฆ์มีรูปแบบการปกครองแบบสงฆ์ การจะให้พระสงฆ์มีสิทธิมีเสียงในการตัดสินใจ การเข้าถึงแหล่งทรัพยากร กระบวนการผลิต หรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น เป็นเรื่องที่เกิดจากการนำเอารูปแบบ หรือความเคลื่อนไหวของฝ่ายฆราวาสมา “ยัดเยียด” ให้กับทางคณะสงฆ์ทั้งนั้น เพราะคณะสงฆ์ไทยมีระเบียบแบบแผนที่เป็นของตนเอง มีกฎหมายสงฆ์ของตนเอง มีพระไตรปิฎกที่มีอายุยาวนานกว่ารัฐธรรมนูญไทยทุกฉบับ แม้ว่าจะให้เหตุผลในด้านประโยชน์ที่จะมีขึ้นในอนาคตอย่างไร สิ่งเหล่านั้น ไม่ใช่หลักประกันที่มหาเถรสมาคมจะยอมรับได้

หากพิจารณาเรื่องการให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตามแบบของสงฆ์ นิยามที่น่าจะเหมาะสมที่สุดก็คือ “ การมีส่วนร่วมหมายถึง การพิจารณาการให้มีส่วนช่วยในการช่วยเหลือโดยสมัครใจ โดยประชาชน(พระสงฆ์) ต่อโครงการใดโครงการหนึ่ง ของโครงการสาธารณะด้านต่างๆ ซึ่งคาดว่า จะมีผลต่อการพัฒนาชาติ (อาจจะหมายถึงวงการคณะสงฆ์ หรือประเทศชาติโดยรวมก็ได้) แต่ไม่ได้คาดหวังว่า จะทำให้ประชาชน (พระสงฆ์) เข้ามามีบทบาทเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง หรือวิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาของโครงการ ”

สิ่งที่กำหนดเป็น คำสำคัญ ในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของพระสงฆ์นั้น น่าจะ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมช่วย
2. ความสมัครใจของพระสงฆ์
3. ไม่คาดหวังว่า พระสงฆ์จะเข้ามามีส่วนในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง
4. ไม่วิพากษ์วิจารณ์

คำสำคัญเหล่านี้ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมักจะชี้ชัดลงไปว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ไม่มีการบังคับให้ดำเนินในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง การจะมีส่วนช่วยในการพัฒนานั้น จะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจของพระสงฆ์เอง ถึงกระนั้นในความเป็นจริงจากการตรวจสอบข้อมูลก็พบประเด็นที่สื่อลงไปว่า พระสงฆ์จะไม่มีอำนาจเข้ามายุ่งเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการปกครอง ยิ่งไปกว่านั้น การที่จะไปวิพากษ์วิจารณ์การปกครองของมหาเถรสมาคม นั้น ถือเป็นเรื่องที่มีบั้งควรทำโดยเด็ดขาด

คำสำคัญอื่นๆ ที่สังคมชาวพุทธให้ความสนใจไม่ว่าจะเป็น การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การบริหารจัดการทรัพยากร การใช้ความคิดริเริ่มเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือ การที่จะมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบร่วมกับผู้ปกครองนั้น ผลจากการวิจัยพบว่า มหาเถรสมาคมให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้น้อยมาก เพราะถือว่า มหาเถรสมาคมได้ให้อำนาจสิทธิ เสรีภาพในการดำเนินการเหล่านั้นอย่างเต็มที่อยู่แล้ว ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า ในสังคมสงฆ์นั้นมีสิทธิ เสรีภาพ หรืออำนาจเท่าใด ก็จงใช้ไปตามนั้น อย่าได้ก้าวท้าวข้ามขั้นขึ้นมา

แนวทางที่จะนำการมีส่วนร่วมไปใช้ในทางปฏิบัติ

การที่พระสงฆ์จะได้รับโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการปกครองในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การที่จะได้รับการสนับสนุนให้สงฆ์มีความร่วมมือกันในระดับต่างๆ หรือการที่จะพัฒนาองค์กรคณะสงฆ์ในระดับชุมชน รวมทั้งการจัดตั้งองค์กรทางสงฆ์ เหล่านี้ มหาเถรสมาคมมองว่า มหาเถรสมาคมให้อำนาจต่อการจัดการสิ่งต่างๆ ไปแล้ว ซึ่งแยกเป็นประเด็นการพิจารณาคั่งต่อไป

- 1.การร่วมมือกัน ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยนั้น ชี้ให้เห็นว่า มหาเศรษฐีมีการพูดถึงประเด็นของ “ความทันสมัย” และ “การตอบสนองที่ดี” น้อยมาก เพราะว่า มหาเศรษฐีจะให้ความสำคัญกับสิ่งที่เป็นอยู่ และเกิดขึ้นจริงมากกว่าที่จะมองที่การพัฒนา ระบบ แต่ในทางกลับกัน มหาเศรษฐีต้องการการตอบสนองที่ดีจากทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายสังคมด้วยกัน หรือแม้แต่ฝ่ายฆราวาส แม้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจะไม่มี การบอกว่า มหาเศรษฐีต้องการให้ทุกฝ่ายเชื่อหรือยอมตามมติ หรือคำสั่งต่างๆ โดยไม่มีข้อขัดแย้ง แต่ท่าที และบรรยากาศการสนทนาของทุกกลุ่มล้วนสื่อให้เห็นว่า มหาเศรษฐีต้องการอย่างขึงขังที่จะให้สังคมทุกฝ่ายมีการตอบสนองที่ดีต่อมหาเศรษฐี ซึ่งในการวิจัยพบว่า จะไม่มีการต่อต้านในมติ คำตัดสิน หรือข้อวินิจฉัยของมหาเศรษฐีออกมาอย่างโจ่งแจ้ง เป็นเพียงแต่การวิพากษ์วิจารณ์ในลักษณะชี้แนะเท่านั้น
- 2.การพัฒนาสังคมสงฆ์ แน่นอนที่สุดทุกฝ่ายยอมรับว่า มหาเศรษฐีมีนโยบายที่สนับสนุนในเรื่องนี้
- 3.การจัดตั้งองค์กร ข้อมูลที่น่าสังเกตก็คือ แม้รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ของพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ จะระบุรูปแบบที่ชัดเจนเอาไว้ตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราช ไปจนถึงเจ้าคณะตำบล แต่ในทางปฏิบัตินั้น ทุกกลุ่มที่ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ หากคณะสงฆ์มีความจำเป็นต้องจัดตั้งองค์กรอะไรขึ้นมา เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติศาสนกิจ และไม่เป็นภัยต่อรูปแบบการปกครองที่ปฏิบัติกันมา ก็สามารถทำได้โดยไม่ได้รับการขัดขวางแต่ประการใด
- 4.การได้รับอำนาจ การได้รับอำนาจในที่นี้ หมายถึงการได้รับอำนาจในการที่จะจัดการบริหารปกครองคณะสงฆ์ ประเด็นนี้น่าสนใจที่ว่า มองว่าการได้รับอำนาจของพระสงฆ์ ในระดับตั้งแต่เจ้าคณะภาคลงไปนั้นเป็นอิสระอย่างเต็มที่ที่อยู่แล้ว แต่ปัญหาอยู่ที่ว่า หากในส่วนใดที่เกี่ยวข้องกับ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของ มหาเศรษฐีโดยตรงแล้ว มหาเศรษฐีจะถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องมีการถกเถียงหรือพิจารณากันอย่างรอบคอบ และน้อยครั้งนักที่การพูดถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการปกครองจะได้รับการตอบสนองจากมหาเศรษฐี เพราะมหาเศรษฐีเห็นว่า ไม่ใช่เรื่องจำเป็นที่ต้องมาพิจารณากันในขณะนี้

ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

สิ่งที่เป็นปัญหาสำคัญในการทำความเข้าใจกับมหาเถรสมาคมก็คือ ปัญหาของการมีส่วนร่วมซึ่งต้องทำความเข้าใจระหว่างมหาเถรสมาคมกับพระสงฆ์อย่างชัดเจนว่า จะอยู่ในระดับของการร่วมกิจกรรม หรือ การปกครองกันแน่ ทั้งนี้มหาเถรสมาคมมองว่า การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในกิจกรรมด้านต่างๆ เป็นเรื่องของ “วิถีทาง” หรือ “วิธีการ” มากกว่าที่จะเป็น “เป้าหมาย” ที่มีร่วมกัน ดังนั้นสภาพที่เกิดขึ้นจริงในสังคมสงฆ์ก็คือ การที่พระเถระชั้นผู้ใหญ่ส่วนมากจะตั้งประเด็นขึ้นมาก่อนว่า

มีความจำเป็นอย่างไรในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์

จากนั้นก็ตามด้วยคำถามที่ว่า การปฏิรูปการปกครองเมื่อดำเนินการไปแล้ว จะมีหลักประกันอะไรที่จะทำให้มีการพัฒนาที่ดีขึ้น

แล้วถามต่อไปว่า วิธีการที่จะทำให้เกิดการพัฒนางานสงฆ์นั้น มีแค่การปฏิรูปการปกครองอย่างเดียวหรือเปล่า

ในท้ายที่สุดก็จะจบลงด้วยข้อสรุปที่ว่า พระสงฆ์ไม่ได้มีเป้าหมายในเรื่องการเปลี่ยนแปลงอำนาจการปกครอง เพราะเป้าหมายอยู่ที่สังคมคณะสงฆ์ไม่ใช่ความภาคภูมิใจในชีวิตอนาคตที่ดีกว่า สงฆ์ยอมรับสภาพเหล่านั้นนับตั้งแต่การตัดสินใจเข้ามาบวชแล้ว

ฉะนั้นจึงเป็นการยากที่จะโน้มน้าวจิตใจของคณะกรรมการมหาเถรสมาคมให้คล้อยตามในประเด็นของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองในระยะเวลานี้ แต่หากจะพิจารณากันในรายละเอียดของปัญหาแล้ว มีประเด็นที่น่าจะพิจารณาคือ

1. การดำเนินงาน ซึ่งเป็นไปตามหลักการแนวคิดที่กำหนดเอาไว้ โดยหากความเข้าใจของผู้บริหารองค์กร ซึ่งหมายถึงกรรมการมหาเถรสมาคม เห็นว่า การมีส่วนร่วมเป็นเพียง “วิถีทาง” แล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้นและเป็นสภาพความจริงก็คือ

**เกิดการวางแผน สั่งการ และตัดสินใจดำเนินการ โดยรวบอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง

**ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ที่จะไปถึงสงฆ์ได้ปกครอง

**คณะสงฆ์ต้องใช้ความพยายามมากขึ้น ในการที่จะได้รับมาซึ่งความร่วมมือจากพระสงฆ์ด้วยกัน หรือประชาชนที่เป็นฆราวาส

**ถ้าพิจารณาในเรื่องของเทคโนโลยี และวิธีการจัดการงานสมัยใหม่ที่พระสงฆ์ต้องใช้ก็พบว่า ยังขาดแคลนอยู่อีกมาก

**เสียงสะท้อนจากการตรวจสอบข้อมูล พบอีกว่า นโยบาย คำสั่ง หรือแนวทางการปฏิบัติงานที่มาจากมหาเถรสมาคม มีอยู่หลายครั้งที่ไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติงานของพระสังฆาธิการในท้องถิ่นต่างๆ

2. เรื่องของวัฒนธรรม ทุกกลุ่มในการตรวจสอบข้อมูล และแม้แต่กลุ่มของพระเถระที่เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ขอมริบตรงกันว่า วัฒนธรรมของการเคารพผู้อาวุโส ซึ่งก็อยู่ในโครงสร้างทางสังคมของฆราวาสอยู่แล้ว และการไม่ได้ตอบต่อผู้เป็นครูอาจารย์ เป็นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งในการที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวงการคณะสงฆ์ และหากพิจารณาลงลึกถึง “วัฒนธรรมของความเงียบ” แล้ว ยิ่งเห็นได้ชัดว่า สงฆ์ที่อยู่ใต้อำนาจปกครองยังไม่มีสิทธิ หรือแม้แต่การได้รับโอกาสในการเข้าสู่กระบวนการพัฒนา นับวันจะยิ่งแก่พรรษามากขึ้นแล้วถึงการมรณภาพไปโดยสงบโดยไม่รู้ว่ มหาเถรสมาคมคืออะไร การปกครองคณะสงฆ์ทุกวันนี้เป็นอย่างไร บางรูปรู้จักอย่างมากก็เพียงพระที่สนิทกัน และเจ้าอาวาสเท่านั้น นามเจ้าคณะปกครอง หรือการไปเบิกเงินนิตยภัตตามสิทธิที่มีอยู่ ยังไม่รู้เลยว่าทำอะไร

3. โครงสร้างการปกครอง มีข้อนำพิจารณาว่า ทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือกลุ่มที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูล มองว่าโครงสร้างการปกครองที่เป็นอยู่ แม้จะมีลักษณะที่เป็นการสั่งการโดยตรงจากพระสงฆ์ระดับบนไปสู่ระดับล่างก็ตาม แต่น้ำหนักที่ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ค่อนข้างจะมีน้อย ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะบทบาทของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นกรรมการมหาเถรสมาคมในรุ่นปัจจุบัน (ราว 10 ปีที่ผ่านมา) นั้น เปลี่ยนแปลงไปจากการเป็นผู้สั่งการจากเบื้องบนอย่างเฉียวมาเป็น การเป็นผู้ออกไปสำรวจและรับฟังปัญหาที่เกิดขึ้นมากขึ้น ซึ่งจะเป็นการประยุคต์เข้าสู่การสื่อสารจากบนลงล่างแบบมีเมตตาคุณธรรม

อย่างไรก็ตาม ทุกกลุ่มของการตรวจสอบข้อมูล จะให้ข้อมูลตรงกันว่า กรรมการมหาเถรสมาคมยังมีความผูกพันอย่างเหนียวแน่นกับโครงสร้างที่มีอยู่เดิม กลัวการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากพระสงฆ์ที่ขึ้นมาทำหน้าที่บริหาร ไม่ได้เรียนรู้วิธีการบริหารคน ทั้งที่พระก็ได้รับอิทธิพลในการบริหารงานมาจากฆราวาส จึงเห็นได้ว่าโลกของฆราวาสกับพระไม่ได้ตัดขาดออกจากกันอย่างแท้จริง การไม่พัฒนาระบบโดยนำวิธีการที่เหมาะสมมาใช้ ทำให้โครงสร้างการบริหารงานตามแบบแผนเก่าที่ใช้ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งแม้ว่ามหาเถรสมาคมจะลดช่องว่างในด้านความรู้สึกที่มีต่อระบบ ชนชั้นที่เกิดขึ้นมาด้วยการใช้บทบาทส่วนตัวก็ตาม แต่ถ้าพิจารณาในอีกประเด็นหนึ่งก็คือ กรรมการมหาเถรสมาคมกำลังลงมือตรวจสอบข้อมูลความเคลื่อนไหวในวงการคณะสงฆ์ด้วยตัวเอง มากกว่าการตั้งรับให้เหตุการณ์เกิดขึ้นเหมือนเช่นแต่ก่อน

แนวคิดด้านสื่อประชาธิปไตย

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับสื่อประชาธิปไตยนั้น ยึดหลักการที่สามารถสรุปเป็นประโยคซึ่งฟังดูแล้ว มีความกระชับที่สุดก็คือประโยคที่ว่า “ในการพัฒนาประเทศจำเป็นต้องต้องรับฟังเสียง และความคิดเห็นของประชาชน เพื่อให้ความต้องการของประชาชนในได้สมความปรารถนา”

หลักการตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว อาจจะเป็นหลักการที่อยู่ในความต้องการของทุกสังคม โดยเฉพาะสังคมที่มีการพัฒนาเข้าสู่การเป็นระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น ไม่เว้นแม้แต่สังคมของพระสงฆ์ ถึงอย่างไรก็ตามแนวความคิดด้านสื่อประชาธิปไตยนี้ดูเหมือนว่า จะเห็นอกเห็นใจประเทศหรือสังคมที่มีประชากรที่มีพื้นฐานและความพร้อมที่แตกต่างกัน โดยมีประคำหรือวลีที่น่าสนใจอย่างคำว่า

เป็นเพียงความหวังอันยิ่งใหญ่

ยังขาดพื้นฐานที่ยั่งยืน

ประชาชนยังไม่มีความสามารถพอที่จะเข้าจัดการดูแลสภาพแวดล้อมเองได้

ดังนั้นการที่จะพิจารณาว่า มหาเถรสมาคมกับพระสงฆ์ได้อำนาจการปกครองนั้น สามารถจะมีทางออกร่วมกันในการใช้สื่อประชาธิปไตยได้หรือไม่ นั้น จะต้องมีการตรวจสอบจากสภาพความเป็นจริงก่อนว่า โอกาสและเงื่อนไขที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร

แน่นอนที่สุดจากผลการวิเคราะห์ข้อมูล (ในบทที่ 4) ในส่วนหรือหมวดที่เกี่ยวข้องกับสื่อประชาธิปไตยนั้น มีสิ่งที่ชี้ชัดลงไปอย่างหนึ่งว่า ในกลุ่มพระเถระทุกรูปที่เป็นกรรมการมหาเถรสมาคมนั้น เมื่อถูกถามในสิ่งที่เป็น “สื่อ” พระสงฆ์เหล่านี้จะพุ่งเป้าไปที่สื่อมวลชนเป็นประการแรก ส่วนกลุ่มอื่นๆ (ยกเว้นกลุ่มสื่อมวลชน) จะเห็นได้ว่าให้น้ำหนักกับการวิพากษ์วิจารณ์สื่อมวลชนอย่างมาก คำพูดที่ได้ออกจากปากผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการพูดถึงสื่อมวลชนมีมากมายหลายคำ ซึ่งแต่ละคำก็มีความหมายไปในทางลบ เช่น สื่อมารชน สื่อเชิงธุรกิจ สื่อเพื่อการขายข่าว และ สื่อเพื่อการบ่อนทำลาย เป็นต้น แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ไม่ว่าจะเป็พระเถระชั้นผู้ใหญ่ พระสังฆาธิการที่เป็นเจ้าคณะปกครอง ผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับพระเถระหรือพระสังฆาธิการเหล่านี้ และแม้แต่กลุ่มสงฆ์รุ่นใหม่อย่างเช่น พระนิสิต-พระนักศึกษ ต่างตั้งกำแพงป้องกันและพยายามที่จะตอบโต้สื่อมวลชน เท่าที่มีโอกาส หรือเท่าที่สามารถจะทำได้ อย่างเช่นในกรณีของการให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์หรือการสนทนากลุ่มก็ตาม

ผลของการตั้งเป้าโจมตีสื่อมวลชน โดยเฉพาะสื่อมวลชนที่เป็นหนังสือพิมพ์รายวันนั้น ประเด็นที่มีการพูดถึงอย่างมากในการสนทนากลุ่มโดยกลุ่มสื่อสารมวลชนก็คือการขาดโอกาสที่จะใช้สื่อมวลชนเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์ต่อวงการศาสนาอย่างแท้จริง โดยข้อที่น่าสังเกตก็คือ

1. พระเถระชั้นผู้ใหญ่ และพระสังฆาธิการในระดับรองลงไป มักจะพยายามที่จะไม่เป็นข่าวในวิธีการใดๆ เท่าที่ทำได้
2. ในขณะที่มีการวิพากษ์วิจารณ์ และโจมตีสื่ออย่างหนัก มหาเถรสมาคมมีแนวโน้มว่าเริ่มมีความพยายามที่จะศึกษาสื่อมวลชน แม้ว่าจะไม่แสดงออกนอกหน้าก็ตาม
3. ในกรณีสำคัญ และมีความจำเป็นต้องรายงานข่าวผ่านสื่อมวลชน ทางออกในเรื่องนี้ก็คือการมอบหมายให้ทางราชการ โดยเฉพาะกรมการศาสนา และอธิบดีกรมการศาสนาทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข่าว โดยมหาเถรสมาคมเป็นผู้ติดตามผลอย่างใกล้ชิด ไม่ว่าจะเป็นการกระทำของอธิบดีในการสนองงาน หรือผลของการนำเสนอข่าวผ่านสื่อมวลชน (โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์) ก็ตาม
4. ขอมอบกันว่ากรมการศาสนา ไม่มีความเข้มแข็งในด้านการปฏิบัติงานข่าวในเชิงรุกเพื่อป้องกันและรักษาภาพลักษณ์ของพระศาสนา แต่ในขณะที่เดียวกันทุกกลุ่มยอมรับว่าไม่มีแนวทาง มาตรการ นโยบาย แผนการ หรือแม้แต่ยุทธศาสตร์ ที่จะทำให้กระบวนการสร้างสรรค์ข่าวเชิงรุกของกรมการศาสนา หรือแม้แต่ของมหาเถรสมาคมมีความเข้มแข็งหรือแก้ไขปัญหาในตรงจุดมากขึ้น
5. สิ่งที่น่าสนใจมากประการหนึ่ง ก็คือ ไม่ว่าจะเป็กลุ่มของสื่อมวลชนเอง กลุ่มพระเถระ กลุ่มฆราวาส กลุ่มพระสังฆาธิการ หรือกลุ่มพระนิสิต-นักศึกษา ต่างยอมรับว่าปัจจุบันในประเด็นข่าวที่สำคัญ มีความจำเป็น หรือเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางศาสนา สื่อมวลชนจะให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ “เท่าที่เป็นไปได้” ในการนำเสนอข่าวสาร หรือละเว้นการเสนอข่าวสารที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวงการสงฆ์

คราวนี้หันกลับมาพิจารณาถึงหลักการในด้านสื่อประชาธิปไตยว่า มหาเถรสมาคมมีความคิดที่จะทำให้วงการสงฆ์มีความเป็นประชาธิปไตยโดยผ่านระบบการสื่อสารหรือไม่

หากจะเริ่มต้นโดยเอาสิ่งที่พระสงฆ์ทั้งหมดให้ความเชื่อมั่น และยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ นั่นก็คือ คำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่บัญญัติเอาไว้เป็นพระไตรปิฎก และเป็นที่น่าสังเกตว่า หากจะใช้พระไตรปิฎกเป็นตัวตั้งเริ่มแรกแล้ว ผู้ให้ข้อมูลทุกรูปที่เป็นพระสงฆ์กล่าวไปในทิศทางเดียวกันว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่เคารพในสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ส่วนบุคคล และการรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่น ซึ่งในสงฆ์ด้วยกันเองทุกวันพระใหญ่ (หมายถึงวันพระขึ้นหรือแรม 15 ค่ำ) หลังจากที่ได้มีการสวดปาฏิโมกข์ในพระอุโบสถแล้ว ตามพุทธประเพณีจะมีการกล่าวคำหานิติเตือนกันและกันเป็นการภายในว่า ใครทำผิดอะไร หรือทำในสิ่งที่ไม่สมควรอย่างไร

ถึงกระนั้นสิ่งที่พระสงฆ์ภูมิใจว่า เป็นประชาธิปไตยนั้น อาจจะหยุดแค่เพียงสังคัมพระในวัดซึ่งเป็นส่วนที่เล็กน้อยที่สุด และส่วนที่เป็นปรัชญาปฏิบัติของสงฆ์ นั่นก็คือพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก แต่ส่วนที่อยู่ตรงกลางระหว่างหัวกับท้ายนั้น ดูเหมือนว่า ธรรมเนียมประเพณีในการให้ความเคารพผู้อาวุโส ไม่ว่าจะอาวุโสโดยสมณศักดิ์ หรืออาวุโสโดยพรรษา หรืออาวุโสด้วยความเป็นครูอาจารย์ ทำให้พระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่กล้าที่จะต่อปากต่อคำระหว่างผู้มีอาวุโสต่ำ กับผู้มีอาวุโสสูงกว่า และสิ่งเหล่านี้ก็ปรากฏในการประชุมมหาเถรสมาคมเมื่อหลายปีที่ผ่านมาแล้ว ซึ่งสิทธิในการพูดแสดงความเห็น หรือข้อวินิจฉัยในกรณีต่างๆ ตกอยู่กับอิทธิพลความคิดของพระเถระบางรูปเท่านั้น โดยที่พระผู้มีสมณศักดิ์ต่อยกว่า มิกล้าแม้แต่จะเอ่ยปากขัดจ้วงหวะเมื่อการอภิปรายในวาระเริ่มมีการพูดนอกประเด็น

แต่ก็เป็นที่ยอมรับว่า ในปัจจุบันนี้ การประชุมมหาเถรสมาคมเป็นการประชุมที่มีสีสันของการอภิปรายโดยพระสงฆ์หลายรูปมากขึ้น แม้ว่าจะมีการ “เกรงใจ” กันอยู่มากก็ตาม และสิ่งเหล่านี้เอง เป็นนางบอกเหตุที่สำคัญว่า ลักษณะความเป็นประชาธิปไตยในทางสงฆ์อย่างแท้จริง และใกล้เคียงกับที่ฝ่ายอาณาจักรยึดถือใช้กันอยู่จะขยายแผ่ปกคลุมจากบนลงล่างแม้ต้องอาศัยกาลเวลา การจางหายของธรรมเนียมประเพณี และการเปลี่ยนแปลงในตัวกรรมการบางรูปก็ตาม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองจะเป็นคำตอบในปัญหาที่ว่า การพัฒนาของสงฆ์สามารถจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเปิดรับฟังความคิดเห็นจากพระสงฆ์จากการพิจารณาเรื่องที่อยู่ที่จะพิจารณามาเป็นเรื่องที่ควรพิจารณาได้หรือไม่ โดยคำตอบที่ได้ก็คงจะเป็นวลีที่ว่า “คงจะไม่ใช้ในตอนนี้” แต่จะดูเงื่อนไขอื่นๆ ประกอบที่สำคัญก็คือ

1. เปลี่ยนความหวังอันยิ่งใหญ่ของมหาเถรสมาคมที่จะไม่มองคำว่าประชาธิปไตย เป็นเพียงหลักการที่พระสงฆ์ทุกรูปได้รับจากสถานภาพการเป็นพระสงฆ์ มาเป็นการร่วมสร้างประชาธิปไตยด้วยกัน

2. มีการยอมรับว่า การขาดแคลนในปัจจัยพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ บุคลากร หรือวิธีการ เป็นเรื่องที่สามารถหาทางออกได้ โดยเมื่อยอมรับว่าปัญหาทางคณะสงฆ์ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมในสังคมฆราวาส จึงจำเป็นต้องสลัดความคิดที่ว่า “เป็นเรื่องของสงฆ์” ออกไป แล้วหันหน้ามาร่วมมือกับฝ่ายฆราวาสมากขึ้น

3. สภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนไป จะเป็นแรงกดดันที่สำคัญให้มหาเถรสมาคมยอมรับว่า ไม่สามารถจะจัดการบริหารหรือดูแลทรัพยากร หรือโครงสร้างทั้งหมดได้

ดังนั้นทางออกไปสำคัญซึ่งมีการพูดถึงในระหว่างการเก็บสะสมข้อมูลก็คือ คุณภาพของพระสงฆ์รุ่นใหม่ นั้น ไม่ได้เป็นไปในแบบอย่างที่พระเถระชั้นผู้ใหญ่ต้องการมากนัก เพราะในขณะที่พระเถระในมหาเถรสมาคมมองความขาดแคลนของนิสิตนักศึกษาพระรุ่นในสายบาลี หรือสายที่จะสืบต่อพระพุทธพจน์โดยตรง และจะได้รับการสนับสนุนโดยประเพณีให้เข้าสู่ลำดับสมณศักดิ์ที่สูงขึ้น และมีโอกาสเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมในอนาคต แต่ในขณะที่เดียวกันสังคมรุ่นใหม่ต้องการที่จะให้พระเรียนในสายสามัญควบคู่ไปกับสายบาลีมากขึ้น ซึ่งในประเด็นนี้ยังไม่มี การหยิบยกขึ้นมาหาทางออกแต่ประการใด

1. เมื่อถึงประเด็นเหล่านี้แล้ว จะเป็นคำตอบให้เห็นชัดว่า การพัฒนาไปสู่การเป็นสังคมประชาธิปไตยในทางสงฆ์ในทุกระดับมีโอกาสเป็นไปได้ แต่ต้องอาศัยเงื่อนไขต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะในเรื่องของการสื่อสารซึ่งถูกมองว่า สื่อมวลชน หรือการสื่อสารในสังคมเป็นเหตุให้เกิดความกระด้างกระเดื่องวุ่นวายในสังคมพระสงฆ์แล้ว ก็ดูเหมือนว่า สื่อมวลชนไทยจำเป็นต้องตระหนักถึงการพิสูจน์ตัวเองให้มาก โดยมองประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นบทเรียน แต่อย่างไรก็ตามก็อาจจะมีข้อสรุปได้ว่ามหาเถรสมาคมยังมองเฉพาะจุดอ่อนของสื่อมวลชนในด้านการเป็นสื่อธุรกิจมากเกินไปจนไม่หยิบฉวยโอกาสที่สื่อมวลชนหยิบยื่นมาเพื่อการใช้ทำความเข้าใจในสังคมสงฆ์ด้วยกัน

2.มหาเถรสมาคมไม่มียุทธศาสตร์ในการวางแผนการสื่อสารอย่างเป็นระบบ สิ่งที่เป็นอยู่ในขณะนี้คือการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเป็นครั้งคราวโดยให้ ช่องทางที่มีอยู่ในฝ่ายฆราวาส หรือทางราชการออกหน้าแทน

3.เป้าหมายในระยะสั้น หวังเพียงเพื่อให้สื่อมวลชนวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของคณะสงฆ์ และต้องการให้ข่าวร้ายหรือข่าวในเชิงลบยุติเร็วที่สุดด้วยปฏิเสธการตกเป็นข่าว

ทั้ง 3 ประเด็นเหล่านี้ พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง รวมทั้งพระสงฆ์ได้ปกครองต่าง แสดงความเห็นว่ ในขณะที่ยังขาดการประสานงานผ่านสื่อมวลชนมากขึ้น แต่ท่าทีของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ยังอาศัยวิธีการปิดช่องทางการแสวงหาข่าวของสื่อมวลชนเท่าที่ทำได้ กลายเป็นข้อปฏิบัติให้พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครองต้องปฏิบัติตาม แต่ในขณะที่เดียวกันหากพระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครองต้องการที่จะตอบคำถามพระสงฆ์ในสังกัด หรือญาติโยมที่ต้องการทราบข้อเท็จจริง แม้จะใช้ความพยายามในการอธิบายอย่างมากที่สุด ก็ยังไม่สามารถจะสื่อสารความเชื่อหรือแค่กระแสการติดตามผ่านสื่อได้ จึงค่อนข้างจะทำให้พระสังฆาธิการวางตัวลำบากมากในการที่จะอยู่ในสังคมข่าวสาร โดยกลายเป็นช่องว่างทั้งเจ้าคณะปกครองกับมหาเถรสมาคม กับพระลูกวัด กับญาติโยม และกับสื่อมวลชน

ดังนั้นเป็นเรื่องที่เห็นได้อย่างชัดเจนว่า หากจะพูดถึงคำว่า “สื่อประชาธิปไตย” กับพระสงฆ์ด้วยกันแล้ว คงจะเป็นการยากที่กรรมการมหาเถรสมาคม จะหันมาให้ความสำคัญกับการใช้สื่อในการเปิดรับฟังความคิดเห็น เพื่อให้การรับทราบปัญหาอย่างทั่วถึง และพัฒนาไปสู่การยอมรับการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ เพราะเมื่อพูดถึงคำว่า “สื่อ” แล้ว พระสงฆ์ส่วนใหญ่จะมองพุ่งเป้าไปที่สื่อมวลชนตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ยิ่งถ้าจะมองให้เป็นประชาธิปไตยด้วยแล้ว กรรมการมหาเถรสมาคมมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า เมื่อเทียบกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของประเทศ สังคมไทยเปิดโอกาสให้กับสื่อมวลชนอย่างมาก และออกจะเป็นการ “มากเกินไป” ด้วยซ้ำในการเสนอข่าว วิพากษ์วิจารณ์สังคม ซึ่งแม้แต่การวินิจฉัยตัดสินคดีความด้วยสื่อเหล่านั้นเอง ยิ่งถ้าไปเทียบกับต่างประเทศที่เป็นชาติบ้านใกล้เรือนเคียงด้วยแล้ว กรรมการมหาเถรสมาคมบางรูปให้ข้อคิดเห็นด้วยว่า รัฐบาลไทย หรือแม้แต่องค์กรที่จะเข้ามาดูแลในด้านสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชน ยังให้อิสระมากกว่าประเทศต่างๆ เหล่านั้นด้วยซ้ำ ซึ่งความเป็นอิสระเสรีเหล่านี้เอง กรรมการมหาเถรสมาคม จึงมองว่าเป็นเหตุให้สื่อมวลชน “ไม่นำเสนอประเด็นที่สร้างสรรค์” ในการเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสงฆ์

ด้วยการที่กรรมการมหาเถรสมาคมมีความเห็นว่า สื่อมวลชนไม่มีประเด็นที่สร้างสรรค์เกี่ยวกับสงฆ์ หรือมีก็น้อยมากนั้น น่าจะเป็นสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งที่กำหนดนโยบายหรือแนวทางปฏิบัติ หรือแม้กระทั่งการวางตัวของพระสงฆ์ที่เป็นอยู่ล้วนพยายามไม่พึ่งพา หรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสื่อมวลชน (โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์) ถ้าทำได้

คำถามที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ แล้วมหาเถรสมาคมทำอะไร ที่จะไม่ให้พระสงฆ์ที่อยู่ใต้อำนาจการปกครองรู้สึกว่ามีอคติ หรือไม่ได้รับการเอาใจใส่ หรือต้องต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นตามลำพัง

ปัญหานี้เป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ไม่แสดงท่าทีที่จะตอบอย่างเต็มใจเท่าใดนัก คำตอบที่ได้จากการวิจัยพบว่า การที่พระสงฆ์ต้องดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในสายงานการบริหารปกครองของตนเองนั้น เป็นเรื่องของ “ความเสียดสี” ที่พระสงฆ์เหล่านั้นต้องอุทิศตนเพื่อการแก้ไขปัญหา และก็ดูเหมือนว่า ความเสียดสี และการสมัครใจเข้ามาเป็นสงฆ์นั้น จะเป็นเงื่อนไขที่ทุกฝ่ายยอมรับ แต่ผลที่ตามมาก็คือ การแก้ปัญหาในวงการสงฆ์ที่ทำความเสียดสีนั้น กลายเป็นสาเหตุหนึ่งที่เกิดความย่อห่อนในการแก้ไขปัญหาคณะสงฆ์ทั้งในระดับเจ้าคณะปกครองย่อยๆ ไปจนถึงการปกครองในระดับจังหวัด ภาค และหน

คำตอบที่น่าได้รับจากทุกกลุ่มในการ “ลดช่องว่าง” ในส่วนนี้ก็คือ การใช้บทบาทส่วนตัวที่นอกเหนือจากการเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เช่น การเป็นศิษย์อาจารย์ การเป็นพระอุปัชฌาย์ หรือเป็นรุ่นพี่รุ่นน้องในสำนักการเรียน ซึ่งความเป็นสื่อประชาธิปไตยเริ่มถูกนำมาอ้างใน 2 ประเด็นก็คือ

1. หากไม่พอใจอะไรก็ให้ร้องเรียน (อุทธรณ์ หรือฎีกา) มาตามสายการปกครอง
2. ถ้าการร้องเรียนไม่เป็น ก็มาปรึกษาหารือเป็นการส่วนตัวกันได้

แต่อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ได้ทราบขณะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยก็คือ พระสงฆ์ในระดับล่างลงไป แม้จะมีช่องทางที่เป็นประชาธิปไตยแบบไม่เป็นทางการ แต่ช่องทางเหล่านั้นกลายเป็นช่องทางเพื่อเลือก ซึ่งไม่ได้หวังผลว่า จะได้รับการตอบสนองที่ดีจากกรรมการมหาเถรสมาคมเท่าใดนัก และถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาด้วยซ้ำ

สื่อที่เป็นประชาธิปไตยของพระสงฆ์นั้น หากจะพิจารณาไปแล้ว ก็น่าจะเป็นการติดต่อดสื่อสารของพระสงฆ์ด้วยกันเองทั้งแบบที่เกิดจากจารีตประเพณี และการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการมากกว่าที่จะมีการพัฒนาระบบการสื่อสารของพระสงฆ์ขึ้นมาเองเพื่ออย่างน้อยจะได้เกิดการถ่วงดุลกับฝ่ายสื่อมวลชนที่พระสงฆ์คิดว่า เป็นปัจจัยส่วนหนึ่งในการบ่อนทำลายความมั่นคงของคณะสงฆ์ แต่ก็ก็เป็นสิ่งที่น่าเสียดายว่า ในขณะที่พระสงฆ์คิดว่าสื่อมวลชน มีการเสนอข่าวสารจำนวนมากที่กระทบกระเทือนต่อวงการสงฆ์ และการปกครองคณะสงฆ์โดยส่วนรวม แต่มหาเถรสมาคมก็ไม่ได้มีความคิดริเริ่มอะไรขึ้นมาเป็นการเฉพาะ เพื่อให้เกิดการรวมพลังกันในการสร้างสรรค์ ระบบหรือช่องทางที่จะให้พระสงฆ์ได้แสดงความคิดเห็น หรือหาแนวทางร่วมกันในการกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นตัวของตัวเอง ในการต่อสู้กับกระแสข่าวของสื่อมวลชนมากกว่าการ “นั่งเฉย” แล้วรอให้เรื่องยุติ หรือสืมนั่นไป

สาเหตุส่วนหนึ่งของปัญหาเหล่านี้ก็คือ การบริหารงานตามกฎระเบียบของมหาเถรสมาคม นั้น ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น เมื่อระบบภายในไม่สามารถจัดการตัวเองได้ผล สื่อมวลชนซึ่งถือเป็นระบบภายนอกจึงเข้ามาให้ความสนใจติดตาม ตรวจสอบ และวิพากษ์วิจารณ์การทำงาน ทางออกในส่วนนี้ก็คือ "การพบกับครั้งทางระหว่างพระสงฆ์กับสื่อมวลชน" โดยพระสงฆ์ต้องหันมาสร้างรูปการสื่อสารใหม่ ด้วยการยอมรับบทบาทของสื่อมวลชนอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามปฏิริยาแต่ละครั้งตามที่กรอบประเพณีที่สามารถปรับให้เข้ากันได้

ถึงประเด็นนี้แล้ว อาจกล่าวได้ว่า จุดเริ่มต้นของการใช้สื่อที่เป็นประชาธิปไตยของพระสงฆ์นั้น ยังไม่มีการริเริ่มดำเนินการอะไรลงไปอย่างเป็นทางการ โดยพิจารณาจาก

1. หากจะมองถึงการสร้างเสริมศักยภาพของพระสงฆ์ในเพราะสร้างรูปแบบการรู้เท่าทันสื่อ และการสร้างให้พระสงฆ์มีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นทางการผ่านช่องทางที่มีอยู่ ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญนั้นยังไม่มี

2. แม้ว่ากรรมการมหาเถรสมาคมจะมีประสบการณ์สูงในด้านต่างๆ รวมทั้งมีโลกทัศน์ที่กว้างไกล แต่ก็ขาดกระบวนการและวิธีการที่ทำให้พระสงฆ์ในระดับล่างลงไป มีการพัฒนาประสบการณ์และโลกทัศน์ในลักษณะเดียวกันอย่างทั่วถึง

3. ขาดเครือข่ายที่จะเชื่อมโยงประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นมา เนื่องจากสภาพการสื่อสารถูกตัดขาดออกเป็นช่วงๆ จึงขาดการเรียนรู้การแก้ไขปัญหาาร่วมกัน การปะติดปะต่อเรื่องราวประสบการณ์เป็นเพียงประวัติศาสตร์ที่อยู่ในความสนใจของสงฆ์บางรูปเท่านั้น

4.ความสามารถในการสร้างตนเอง หรือยกระดับตนเองของพระสงฆ์ เพื่อพัฒนาสู่การยอมรับให้มีบทบาทในการแสดงความคิดความเห็น มีโอกาสเป็นไปได้ยาก และสงฆ์ที่กล้าแสดงบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์มหาเถรสมาคมนั้น มักจะได้รับการจับตามองอย่างใกล้ชิด

5.แม้ว่าพระสงฆ์จะถือความสันโดษตามหลักพระพุทธศาสนา แต่พุทธศาสนาก็มิได้ห้ามการนำตัวอย่างที่ดีไปใช้ในการพัฒนา ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับปัญหาที่เกิดขึ้นในวงการสงฆ์ปัจจุบันพบว่า พระสงฆ์ขาดการสื่อสารที่จะนำมาซึ่งตัวอย่างในด้านต่างๆ ที่เป็นของพระสงฆ์เอง ตัวอย่างในทางที่ดีที่เกิดขึ้นในสังคม มักจะถูกนำเสนอโดยสื่อมวลชน ซึ่งพระสงฆ์น้อยรายอาจจะวางตัวลำบากเมื่อต้องตอบคำถามพระเถระชั้นผู้ใหญ่ว่า เอาแบบอย่างมาจากไหน แต่ในขณะที่เดียวกัน การสื่อสารของพระสงฆ์ถูกละเลยในประเด็นของการชี้แนะให้เห็นถึงตัวอย่างที่พระสงฆ์ควรปฏิบัติ ด้วยสื่อของพระสงฆ์เองไม่ว่าจะเป็นสื่อบุคคล หรือสื่อที่เป็นช่องทางของราชการ

6.คงเป็นการยากที่จะหิบบกด้านการลงทุนทางเศรษฐกิจมาเพื่อพัฒนาโครงการการสื่อสารของพระสงฆ์ โดยในประเด็นนี้ในทุกกลุ่มที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูล มีการให้ข้อคิดที่ตรงกัน เกี่ยวกับการนำเงินศาสนสมบัติกลางมาใช้ให้เป็นประโยชน์ใน การพัฒนาระบบการประชาสัมพันธ์ หรือ สำนักข่าวสงฆ์ หรือ โฆษกคณะสงฆ์ นอกเหนือไปจากจุดมุ่งหมายในการช่วยเหลือพระสงฆ์ในด้านการพัฒนา การศึกษา และการประกอบปฏิบัติ หรือหากจะไม่ใช้งบประมาณจากศาสนสมบัติกลาง ทางฝ่ายฆราวาสก็ยินดีที่จะสนับสนุนในด้านกระบวนการทางรัฐสภาที่จะให้มีการพัฒนาระบบการสื่อสารของสงฆ์ในรูปแบบใหม่ๆ เพื่อเป็นศูนย์กลางประสานงานกับสื่อมวลชน หรือระหว่างสงฆ์ด้วยกันเองในด้านข่าวสาร และยังเป็นที่พักพิงของพระสงฆ์ในด้านข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอีกด้วย

แนวคิดตามทฤษฎีไซเบอร์เนติกส์

แม้ว่าประเด็นซึ่งยอมรับกันทุกกลุ่มไม่ว่าจะเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม หรือกลุ่มที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูล ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการปกครองสงฆ์ ที่มีลักษณะการบังคับบัญชาที่เป็นเส้นตรงจากบนลงล่างคือ จากองค์สมเด็จพระสังฆราช ไปยังมหาเถรสมาคม ผู้เจ้าคณะใหญ่หนต่างๆ ทั้ง 5 หน ลงไปที่เจ้าคณะภาค 18 ภาค (ทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุตมีเท่ากัน) ค่อยไปยังเจ้าคณะจังหวัด อำเภอ และตำบลตามลำดับ แต่ก็ต้องยอมรับทางปฏิบัติอย่างหนึ่งว่า รูปแบบการปกครองสงฆ์มีระบบ และระเบียบแบบแผนของตัวมันเองในการดำเนินกิจกรรมอันใดก็ตาม ไม่เว้นกระทั่งการสื่อสาร

จึงมีประเด็นนำพิจารณาว่า ระบบการสื่อสารของมหาเถรสมาคมมีการควบคุมรูปแบบหรือกิจกรรมการสื่อสาร ทั้งที่เกิดโดยผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งในกระบวนการเหล่านี้มีปัจจัยที่มีผลกระทบต่อกระบวนการสื่อสารอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยมีการพิจารณาถึงปฏิกิริยาตอบกลับตลอดจนความผิดพลาดคาดเคลื่อนหรือไม่ (หรืออย่างไร) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ในทางคณะสงฆ์แล้ว มีการหยิบยกมาพิจารณาน้อยมาก ทั้งที่ในความเป็นจริงก็คือกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างปกติ

ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยพยายามที่จะมองระบบการสื่อสารในส่วนของมหาเถรสมาคม โดยพยายามให้กลุ่มตัวอย่างอธิบายถึงความคิดเห็นในด้านวิวัฒนาการของระบบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันตั้งแต่ได้มีการใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 ซึ่งก็พบว่า ในความรู้สึกของกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งทุกรูปเป็นผู้ร่วมสมัยกับการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ มีการบอกเล่าถึงพัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงในเรื่องปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระเถระที่เป็นผู้บริหารในส่วนกลางกับพระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ที่อยู่ในคณะสงฆ์ไทย และก็สามารถจัดเป็นขั้นตอนในเรื่องวิวัฒนาการของการสื่อสารในองค์กรคณะสงฆ์ 3 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นแรกตั้งแต่การประกาศใช้ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในปี พ.ศ. 2505 จนถึงราว พ.ศ. 2531 ระบบการสื่อสารในองค์กรคณะสงฆ์ ค่อนข้างจะเป็นไปในลักษณะเส้นตรง คือจากบนลงล่างตามสายการบังคับบัญชาปกครองดูแลสงฆ์ที่ระบุเอาไว้ตามกฎหมาย และด้วยประสบการณ์ที่เรียกว่า ยังใหม่ต่อวิธีการใช้อำนาจปกครอง ดังนั้นการดำเนินการให้เป็นไปตามตัวบทกฎหมาย จึงค่อนข้างจะมีความเข้มแข็ง ประกอบกับในช่วงนี้ กรรมการมหาเถรสมาคมคนสำคัญ มักเป็นพระเถระหัวอนุรักษ์นิยมเต็มรูปแบบอีกด้วย

2. ขั้นต่อมาคือหลังจากปี 2532 ถึงราวปี 2541 ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชองค์ปัจจุบันได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ช่วงนี้เองเป็นระยะเวลาที่มีคตินิยมทางสงฆ์อย่างมากมาย ที่สำคัญๆ ก็เช่น กรณีโพธิรักษ์ อธิกรณ์ปฐมปราชิกของนิกร-อรปวีณา คดีอาจารย์ส่วนปลัดขิก เรื่องเนรแอมหาน้ำมันพรายจากทารก คดีภิกษุพุกโธล่อลงเด็กหญิง และคดีซึ่งเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ของพุทธศาสนิกชนทั่วไปอย่างหนักก็คือกรณีปฐมปราชิกของยันตระ ซึ่งในช่วงนี้เป็นระยะเวลาที่ มหาเถรสมาคมได้รับแรงกดดันจากพระสงฆ์ด้วยกันเอง รวมทั้งพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป ช่วงนี้เองทางสงฆ์ถือว่าเป็นช่วงของการเปิดรับฟังความคิดเห็นด้านข่าวสารอย่างมากแบบที่ไม่เคยมีปรากฏมาก่อน ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่า เป็นช่วงของการรับข่าวสารที่เป็นปฏิริยาตอบกลับ

3. ช่วงหลังจากปี พ.ศ. 2541 ซึ่งเกิดปรากฏการณ์ของคดีวัดพระธรรมกายเรียไรเงินทำบุญจำนวนมหาศาล โดยก่อนหน้าที่จะเกิดกรณีดังกล่าวขึ้น มหาเถรสมาคมมีการออกมติและแก้ไขกฎระเบียบต่างๆ อย่างมาก ประกอบกับการที่พระเถระซึ่งเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เป็นพระรุ่นใหม่ที่ยอมรับรับการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ช่วงระยะเวลานี้อาจจะเรียกได้ว่า เป็นช่วงของการเริ่มต้นตรวจสอบเพื่อปรับระบบภายในของสงฆ์

ดังนั้นหากมองในความเป็นจริงตามประวัติที่เกิดขึ้นในช่วงเกือบ 40 ปีที่ผ่านมา เราจะพบวิวัฒนาการทางการสื่อสารของสังคมสงฆ์ที่เริ่มจากการเป็นเส้นตรง ผู้การขออนุญาตปฏิริยาของสังคมแล้วหันมาพัฒนาระบบเครือข่ายของตนเอง ซึ่งก็ไม่ต่างจากสังคมฆราวาสเท่าใดนัก และความจริงที่เกิดขึ้นเหล่านี้ เป็นการพิสูจน์ว่า มหาเถรสมาคมก็ต้องการให้ระบบการปกครองที่เป็นอยู่สามารถเอื้ออำนวยต่อความอยู่รอด ท่ามกลางภาวะกระแสการเปลี่ยนแปลง เพียงแต่ว่า มีอุปสรรคบางอย่างที่อาจจะทำให้การเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น ไม่เกิดอย่างขึ้นอย่างเด่นชัดเท่านั้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นที่จะมีการอภิปรายกัน โดยแยกประเด็นออกเป็น

1. การตรวจสอบระบบข่าวสารของมหาเถรสมาคม
2. การบิดเบือนข่าวสารที่เกิดขึ้นในคณะสงฆ์
3. การพิจารณาถึงปฏิริยาตอบกลับในสังคมสงฆ์
4. การวิเคราะห์ปัญหาของสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม

การตรวจสอบระบบข่าวสารของมหาเถรสมาคม

ในคำถามที่เกี่ยวข้องกับมาตรการในการควบคุมข่าวสารที่เกิดขึ้นมาในสังคมสงฆ์นั้น ผู้วิจัยให้ความสำคัญสิ่งที่มีมหาเถรสมาคมให้ความสำคัญมากที่สุด ซึ่งคำตอบที่ได้จากพระธรรมการมหาเถรสมาคมก็ล้วนแต่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน นั่นคือความสงบสุขในสังคมสงฆ์ตามหลักที่กำหนดไว้ในพระไตรปิฎก ดังนั้นหากจะกล่าวถึงว่าข่าวสารที่มีมหาเถรสมาคมให้ความสนใจพิจารณาเป็นกรณีพิเศษก็คือ ข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับความสงบสุขในสังคมสงฆ์ ซึ่งก็แน่นอนว่าสื่อมวลชนโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ตกเป็นจำเลยอย่างเต็มตัวในประเด็นนี้ แต่ปัญหามีอยู่ว่า

1. หากจะพิจารณาในแง่ของสื่อมวลชนเอง สื่อมวลชนมีสิทธิ เสรีภาพ หรืออาจจะเรียกได้ว่ามีความชอบธรรมอย่างเต็มที่ที่จะวิพากษ์วิจารณ์สภาพที่เป็นอยู่ของการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งมักจะประสบผลสำเร็จในด้านการแก้ไขปัญหาคือกรณี ในขณะที่กระบวนการที่เป็นอยู่ในการระงับคดีพิพาท หรือกรณีที่ปล่อยให้เป็นไปตามปกติ นั้น มักจะไม่ได้รับการตอบสนองจากพระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการปกครองอย่างเต็มที่เท่าใดนักหากไม่ได้รับแรงกดดัน

2. หากพิจารณาในแง่ของสงฆ์ ก็พบว่าในทุกขั้นตอนของการแก้ไขปัญหาเหล่าที่เกิดขึ้น มหาเถรสมาคมไม่มีช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพของตัวเอง ซึ่งนอกเหนือจากการแจ้งเป็นทางการในรูปแบบของมติ ประกาศ หรือคำสั่งแล้ว ยังต้องอาศัยสื่อที่เป็นราชการเช่นของกรมการศาสนา ซึ่งมหาเถรสมาคมเองและกรมการศาสนาก็ยอมรับว่า ค่อยประสิทธิภาพในด้านนี้ ลงท้ายที่ว่า สื่อมวลชนกลายเป็นทางออกสำคัญในการสื่อสารระหว่างพระสงฆ์ด้วยกัน ไม่ว่าจะในรูปแบบที่ปรารถนาหรือไม่ก็ตาม

3. หากพิจารณาในแง่ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า พุทธศาสนิกชนมีความอยากรู้อยากเห็นในคดีที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ แต่ในขณะเดียวกัน มหาเถรสมาคมไม่มีช่องทางที่จะสื่อสารโดยตรงไปยังประชาชนได้ ต้องอาศัยสื่อหรือช่องทางของกรมการศาสนา ซึ่งก็ต้องยอมรับว่าไม่สามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึง ลงท้ายที่สื่อมวลชนต้องทำหน้าที่เหล่านี้เอง ทั้งที่พระสงฆ์อยากจะให้เป็นเรื่องภายในของสงฆ์เท่านั้น

อย่างไรก็ตามข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรักษา หรือจะตีกรอบลงมาให้แคบในประเด็นที่มักจะเป็นปัญหากันก็คือ ข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ โดยมีพระสงฆ์เป็นโจทก์หรือเป็นจำเลยนั้น มหาเถรสมาคมไม่มีหนทางใดที่จะสกัดกั้นการเสนอข่าวของสื่อมวลชนได้ ยกเว้น สื่อมวลชนจะไม่ใส่ใจ หรือไม่สนใจที่จะนำเสนอ แต่การที่จะไม่สนใจในการนำเสนออีกมัก

จะเป็นเรื่องการทำอาจารย์วัดเล็กๆ น้อยๆ ของพระสงฆ์ ส่วนข่าวอะไรที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์รูป
 ดังในกรณีทางเพศ หรือวัดดังกับการทำบุญแล้ว สิ่งเหล่านี้แม้แต่กลุ่มการสนทนาของสื่อมวลชนก็
 ยอมรับว่าเป็น “อาหารจานโปรดของกองบรรณาธิการ” ที่จะปรุงเสร็จพร้อมเสิร์ฟตามแผนหนังสือ
 ในเช้าวันรุ่งขึ้น และก็เป็นกรยากที่มหาเถรสมาคมจะเข้าแทรกแซง ทางที่ทำได้ก็คือ หวังว่าเรื่อง
 ราวจะยุติไปในเร็ววันที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

คำว่า “เร็ววันที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้” นี้ พระเถระทั้งหลายมีเจตนาที่จะให้สื่อมวลชนมอง
 ถึงพิษภัยของข่าวสาร ที่จะทำให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาคือพระพุทธรูปศาสนาไป โดยขอให้
 มองรอบด้านและเห็นใจพระสงฆ์ แต่ปัญหาที่สำคัญต่อมาก็คือ เมื่อเกิดข่าวร้ายที่เกี่ยวข้องกับพระ
 สงฆ์ขึ้นมา สื่อมวลชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้รายงานข่าวจะพุ่งเป้าหมายไปยัง

1. ส่วนราชการ ที่รับผิดชอบ เป้าหมายอันดับแรกคือ อธิบดีกรมการศาสนา หรือรอง
 อธิบดีที่รับผิดชอบ รวมทั้งบรรดาผู้อำนวยการกองที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย

2. พระสงฆ์ ซึ่งเป้าหมายนี้ไม่ค่อยจะชัดเจนนัก โดยเฉพาะกรรมการมหาเถรสมาคมนั้น
 สื่อสารแทบจะไม่มีโอกาสได้พบตัว ส่วนเจ้าคณะสงฆ์ปกครอง ก็ได้รับความร่วมมือบ้าง ไม่ได้
 รับบ้าง

3. ตำรวจ โดยเฉพาะเกิดการที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา หรือคดีทางแพ่ง ซึ่งจะเกี่ยวพันกับ
 เจ้าพนักงานในการสืบสวนสอบสวน และมักจะลงเอยด้วยการนำผลการสรุปคดีมาเผยแพร่

4. ชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง ประเด็นนี้มักจะบานปลาย เพราะผู้สื่อข่าวมักจะได้ข้อมูลไม่จำกัด
 จากชาวบ้านผู้กระฉับ หรือชาวบ้านที่เป็นลูกวัด มีความใกล้ชิดกับพระสงฆ์ ผลที่ตามมาก็คือ การ
 เพิ่มสีสันในการวิพากษ์วิจารณ์วงการสงฆ์

เป้าหมายของการแสวงหาข่าวเหล่านี้ในทางปฏิบัติแล้ว มหาเถรสมาคมแทบจะไม่มีโอกาส
 ที่จะเข้าไปแทรกแซงหรือควบคุมอะไรเลย ดังนั้นเมื่อเรื่องเกิดขึ้นสิ่งที่ทำได้ก็คือ “รอ” โดย

1. รอข่าวว่าจะเสนอเมื่อใด ประเด็นไหน กระทั่งถึงพระสงฆ์หรือฆราวาสรายใดบ้าง และจะหยุดกระแสข่าวเมื่อใด
2. รอการรายงานจากพระสังฆาธิการปกครองที่จะแจ้งเข้ามา
3. รอว่าจะมีการอุทธรณ์หรือฎีกาหรือไม่

4. รอว่าเมื่อไหนเรื่องจะยุติ

สรุปก็คือ มหาเถรสมาคมไม่สามารถจะควบคุมอะไรได้มากนัก

ยกเว้นในกรณีเดียวก็คือ ข่าวที่เกี่ยวข้องกับการล่วงละเมิดพระอำนาจขององค์สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งโดยปกติแล้ว จะไม่มีสื่อมวลชนรายใดเข้าไปแตะต้อง หรือกระทำการที่เสี่ยงกับกรณีดังกล่าว

การบิดเบือนข่าวสารที่เกิดขึ้นในคณะสงฆ์

การบิดเบือนข่าวสารในวงการสงฆ์เป็นคำถามสำหรับการวิจัยในประเด็นที่ 2 ที่ผู้วิจัยเรื่อง “มหาเถรสมาคมกับการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์” ตั้งขึ้นมาจากสภาพที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์การเรียกร้องจากพระสงฆ์ในระดับล่างให้มีการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยไม่ว่าจะเป็นกลุ่มพระเถระ กรรมการมหาเถรสมาคม กลุ่มพระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง กลุ่มฆราวาสที่ทำงานใกล้ชิดกับมหาเถรสมาคม กลุ่มสื่อมวลชน และกลุ่มพระนิสิต-นักศึกษา พบข้อมูลที่ตรงกันว่า ในสายตาของกรรมการมหาเถรสมาคมนั้น ในเรื่องของการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์นั้น ข่าวสารที่เสนอผ่านสื่อมวลชน (โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์) นั้น มีการบิดเบือนจากความเป็นจริง

ยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มพระเถระยังคิดว่า ยังแสดงความคิดเห็นในทิศทางเดียวกันว่า ในสถานการณ์การปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ที่กำลังดำเนินการอยู่ในทุกวันนี้ มีความเกี่ยวข้องกับกรณีกรรมผิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ที่เกิดขึ้นในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (2532-2541) น้อยมาก ข่าวสารที่ปรากฏอยู่ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการออกกฎ ระเบียบ มติ หรือข้อบังคับในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา เป็นพัฒนาการของพระสงฆ์ที่จะประยุกต์กฎระเบียบ หรือแนวทางที่มีอยู่ให้เข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป หาใช่ชัยชนะของสื่อมวลชนในการกดดันให้มหาเถรสมาคมต้องยอมตามกระแสการเรียกร้องเหล่านั้น

คราวนี้หากมาพิจารณาในเรื่องของการบิดเบือนข่าวสารที่เป็นไปตามทฤษฎี ซึ่งอาจจะมองได้ใน 2 ประเด็นก็คือ

1. การรับรู้ที่ไม่ตรงกันระหว่างพระสงฆ์กับสื่อมวลชน เป็นปัญหาประการแรกของการทำความเข้าใจในเรื่องการบิดเบือนข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำผิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์อย่างเช่นการประโคมข่าวเรื่องการมีสัมพันธภาพระหว่างพระสงฆ์กับสื่อมวลชน หรือโยมผู้หญิง ซึ่งสื่อมวลชนให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวอย่างมาก แต่ในขณะที่เกี่ยวกับทางสงฆ์มีความคิดว่าเป็นอริกรรมปฐมปารชิก ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะปกครองในการทำให้พระที่ประพฤติผิดต้องทำการสละเพศสมณออกไป และถือว่าไม่ใช่เรื่องร้ายแรงแต่อย่างไร

ในขณะที่เดียวกัน พระเถระทั้งหลายมองประเด็นของความมั่นคงของพระพุทธศาสนาให้เป็นไปตามพระพุทธพจน์ หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยให้ความสำคัญกับการสวดภาวนา การศึกษาตามหลักสูตรบาลี ซึ่งในประเด็นเหล่านี้พระสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มพระเถระ หรือพระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ต้องการจะให้สื่อมวลชนช่วยเหลือในการเสนอข่าวส่วนนี้มากกว่า ซึ่งทางสงฆ์ถือว่าเป็นการช่วยพัฒนามากกว่าการนำเสนอข่าวยามพระที่ได้รับการโปรดเกล้าฯ สถาปนาเลื่อนลำดับสมณะในช่วงวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม ของทุกปี แต่ในขณะที่เกี่ยวกับสื่อมวลชนก็ได้แย้งว่า แม้พระสงฆ์ส่วนใหญ่จะกล่าวว่า ไม่ให้ความสำคัญกับข่าวยามพระสงฆ์ที่ได้รับการสถาปนา หรือคดีความการทำผิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ แต่ก็ปรากฏว่า ในการตรวจสอบจำนวนขายหนังสือพิมพ์ในการวางตลาดทั่วประเทศ ข่าวดังกล่าวเป็นข่าวที่ขายดีมากที่สุดในกลุ่มพระสงฆ์ด้วยกัน และกลุ่มฆราวาสที่มีความใกล้ชิดกับพระสงฆ์

อย่างไรข้อขัดแย้งในเรื่องต่างๆ ในการรับรู้ที่ไม่ตรงกันเกี่ยวกับข่าวสารยังมีอีกมาก และประเด็นที่น่าจะพิจารณาก็คือ “ข่าวที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของสงฆ์” ซึ่งมีปัญหาจากการตีความทั้งสองฝ่าย (พระสงฆ์ กับสื่อมวลชน) ว่าคืออะไรกันแน่

ประเด็นที่เห็นว่ามี ความเข้าใจตรงกันนั้น ทุกกลุ่มให้ความสำคัญกับข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการล่วงละเมิดอำนาจขององค์สมเด็จพระสังฆราช โดยถือว่าเป็นสิ่งต้องห้ามอย่างเด็ดขาดในการเสนอข่าว ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า เรื่องอื่นๆ อะไรที่เป็นข่าวที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของสงฆ์ ซึ่งกลุ่มพระเถระ พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ให้คำตอบได้ไม่ชัดเจนนัก เพียงแต่มีทิศทางการตอบคำถามในทำนองการยกตัวอย่างว่าถึงกรณีที่ทำให้พระสงฆ์เกิดความแตกแยกบ้าง ทำให้พระสงฆ์มีความเข้าใจผิดบ้าง หรือก่อให้เกิดการเกลียดชังในคณะสงฆ์ (รวมทั้งตัวพระสงฆ์) ไม่ว่าจะมาจากพระสงฆ์ด้วยกันเอง หรือจากญาติโยม

สิ่งที่น่าสนใจก็คือข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำผิดพระธรรมวินัยของสงฆ์ แล้ว คณะสงฆ์ไม่สามารถจะจัดการให้ถูกลง หรือสิ้นสุดในระยะเวลาอันรวดเร็ว เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของสงฆ์หรือเปล่า ซึ่งคำตอบที่ได้ไม่ค่อยจะมีความชัดเจนในตัวเอง และมีลักษณะของการแบ่งรับแบ่งสู้อยู่มาก แต่อย่างไรก็ตามในคำถามประเด็นเดียวกันนี้ เมื่อถามกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อการตรวจสอบแล้ว ผลที่ได้รับมีความชัดเจนว่า มหาเถรสมาคมมีความเป็นห่วงคหิหรือข้ออธิกรณ์ที่ไม่สามารถจะแก้ไขได้ และมีแนวโน้มว่าจะต้องเข้าสู่วาระการประชุมของมหาเถรสมาคม เนื่องจากเมื่อใดที่เรื่องเล็กกลายเป็นเรื่องใหญ่ขึ้นมา ก็ไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาได้ในระดับจังหวัด หรือภาคการปกครอง สื่อมวลชนจะให้ความสำคัญในการเสนอข่าว ซึ่งมหาเถรสมาคมไม่ต้องการให้เป็นเช่นนั้น

จึงน่าจะสรุปได้ว่า ไม่ว่าจะรับรู้ในประเด็นข่าวจะตรงกันหรือไม่ก็ตาม แต่ถ้าเหตุการณ์เหล่านั้นกลายเป็นเรื่องที่ไม่สามารถหาข้อยุติได้ในเวลาอันสั้น เรื่องเหล่านั้นจะกลายเป็นเรื่องสำคัญขึ้นมาทันที จากนั้นความจริงในประเด็นแยกย่อยต่างๆ จะมีการขุดคุ้ยเพื่อการนำเสนอ โดยกระบวนการทางสงฆ์เอง

2. การสร้างมโนทัศน์ที่ให้ความหมายต่อสารและปรากฏการณ์ที่แตกต่างกันออกไป ในประเด็นนี้ เป็นเพียงความหวังของมหาเถรสมาคมและพระสงฆ์โดยรวมว่า สื่อมวลชนจะมีความเข้าใจในกิจกรรมของพระสงฆ์มากขึ้น และก็ยอมรับตรงในทุกกลุ่มว่า สื่อมวลชนมีจุดบกพร่องอย่างร้ายแรงในการนำบรรทัดฐานของฆราวาส หรือวิธีการทางโลกมาเปรียบเทียบและใช้กับการปกครอง หรือการแก้ไขกรณีพิพาทในวงการสงฆ์มากเกินไป แต่ประเด็นปัญหานี้ก็มีแนวโน้มว่าจะถูกแก้ไขถูกลงไปได้จาก

- 2.1. สื่อมวลชนมีการพัฒนาผู้สื่อข่าวในสายตรงทางศาสนามากขึ้น
- 2.2. ฝ่ายสงฆ์มีใกล้ชิดกับสื่อมวลชนและกระบวนสื่อข่าวมากขึ้น
- 2.3. ส่วนราชการที่ทำหน้าที่สนองงานพระสงฆ์ เช่น กรมการศาสนามีการสะสมประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ระหว่างคณะสงฆ์กับสื่อมวลชนมากขึ้น
- 2.4. ฆราวาสที่เป็นประชาชนผู้บริโภคข่าวสารเริ่มมีความรู้เท่าทันสื่อมากขึ้น และอาจจะกดดันสื่อ ให้เสนอข่าวอย่างเที่ยงตรงกว่าที่เป็นอยู่

นอกจากนี้แล้วในการอภิปรายในเรื่องรูปแบบของการบิดเบือนข่าวสาร สามารถพิจารณาเป็นประเด็นหลักๆ คือ

1. ความคลาดเคลื่อนในระบบ ประเด็นนี้ยอมรับตรงกันทุกกลุ่มว่า สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่ค่อนข้างจะปิดในเรื่องข่าวสาร โดยพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าคณะปกครองส่วนใหญ่จะมุ่งเผยแพร่ธรรมะโดยใช้ตนเองเป็นสื่อ มากกว่าจะใช้สื่อมวลชน กระบวนการเผยแพร่ธรรมะทางสื่อมวลชน (โดยเฉพาะทางวิทยุ โทรทัศน์) แม้ว่าจะเกิดขึ้นเป็นเวลานานแล้วก็ตาม แต่พระสงฆ์ก็ไม่คุ้นเคย และไม่ให้ความสนใจอีกด้วย ยิ่งในระยะหลายปีที่ผ่านมา เรื่องราวของพระสงฆ์ที่เผยแพร่ผ่านสื่อมวลชน ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ และการทำผิดพระธรรมวินัย ทำให้พระสงฆ์จำนวนมากมองสื่อมวลชนเป็นศัตรู ดังนั้นเมื่อเกิดคดีความที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ขึ้นมาแล้ว การแสวงหาข่าวสารจากกระบวนการทางสงฆ์ และการเข้าถึงตัวสงฆ์ที่รับผิดชอบโดยตรงเป็นไปได้ยาก จำเป็นต้องผ่านกรมการศาสนา หรือชมรवासอื่นๆ ทำให้สื่อมวลชนไม่อาจนำเสนอประเด็นให้น่าสนใจไปทางสงฆ์ได้มากนัก

2. ความคลาดเคลื่อนในสิ่งที่มองไม่เห็น หากพิจารณาว่าข่าวสารที่ถูกบิดเบือนเกิดจากการที่ข่าวนั้น ไม่มีความชัดเจนในตัวมันเองแล้ว ข่าวที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ก็มีลักษณะเช่นนั้นอยู่มาก เพราะเมื่อเกิดข่าวขึ้นมา ความยากลำบากของสื่อมวลชนก็คือ การแสวงหาแหล่งข่าวที่จะมาอธิบายปรากฏการณ์เหล่านั้นในช่วงเวลาฉับพลันทันที ก่อนที่จะนำเสนอ และก็เป็นที่ยอมรับอีกว่าแหล่งข่าวทางสงฆ์ไม่มีความแน่นอน ไม่มีจุดยืนในประเด็นที่นำเสนอ ที่สำคัญร้ายแรงไปกว่านั้นก็คือ ประเด็นที่ควรนำเสนอกลับไม่ได้รับการเอาใจใส่ไม่ว่าจะเป็นจากฝ่ายหาข่าว คือสื่อมวลชนเพราะไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นเนื้อแท้ของข่าวเหล่านี้ ทำให้ข่าวบางข่าวต้องมีการติดตามเนื้อหากันยาวนานข้ามปี และในส่วนของสงฆ์นั้น ก็พยายามที่จะสงวนท่าทีในการเสนอประเด็นข่าว เพราะกลัวการจุกจุกให้ขยายวงกว้างออกไป

3. ความคลาดเคลื่อนในสิ่งที่ปรากฏเป็นภาพลวงตา ประเด็นนี้ทั้งฝ่ายที่เป็นพระเถระ พระสังฆาธิการ และสื่อมวลชน มีการพูดถึงอย่างกว้างขวางแต่ก็ได้ข้อสรุปที่ว่า ในการเสนอข่าวโดยผ่านสื่อมวลชนนั้น ข้อจำกัดที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การที่สื่อมวลชนเองขาดประสบการณ์ ความรู้พื้นฐาน การเข้าถึงซึ่งความเป็นไปตามธรรมชาติของพระสงฆ์ ทำให้ไม่สามารถที่จะวิเคราะห์เรื่องราวที่เกิดขึ้นได้อย่างตรงเป้าหรือถูกจุดที่สุด ในกลุ่มที่เป็นสื่อมวลชนยอมรับว่า ในข่าวที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์หลายเรื่องนั้น สื่อมวลชนต้องนำเสนอ “วรรณกรรมรายวัน” หรือใช้วิธีการแบบ “ปาหิ่นตามทาง” ไปจนกว่าความจริงจะปรากฏ ทำให้เกิดประเด็นข่าวสารที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนจำนวนมากออกไป แต่คำตาคณะสงฆ์ที่ได้รับจากกลุ่มสื่อมวลชนในการสนทนากลุ่มก็คือ “หากคณะสงฆ์ให้ความร่วมมือมากกว่าที่เป็นอยู่ ปัญหาการบิดเบือนข่าวสารจะน้อยลง หรือแทบจะไม่มีเลยก็ได้ เพราะเป็นชาวพุทธเหมือนกัน อะไรที่กระเทือนกับพระสงฆ์ ก็ไม่อยากจะเสนอมาก

เกินจำเป็น ท่านทั้งหลายแม้จะเอาใจใส่กับคดีที่เกิดขึ้น แต่การปฏิเสชนักข่าวอย่างรุนแรง ทำให้ไม่รู้จะเอาอะไรไปบอกคนอ่านข่าว”

ท้ายที่สุดสำหรับการอภิปรายในเรื่องการบิดเบือนข่าวสารนั้น ผู้วิจัยอยากจะยกคำกล่าวของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ซึ่งในวงการพระสงฆ์ถือว่า เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับในการให้แนวทางปฏิบัติของพระสงฆ์ในสังคมไทยยุคข้อมูลข่าวสาร โดย พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) เมื่อขณะที่มีสมณศักดิ์เป็นพระเทพเวที เคยความคิดเห็นในการบรรยายธรรมหัวข้อ “สถานการณ์พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน” จัดขึ้นโดยศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย วันที่ 22 มกราคม 2536 ที่หอประชุมพุทธมณฑล ศาลายา จ.นครปฐม ว่า

เมื่อพิจารณาสภาพของสังคมไทย โดยมองปัญหาคณะสงฆ์ที่เป็นผลสะท้อนมาจากข่าวสารที่บังเกิดขึ้นจะพบว่ามีว่ความเกี่ยวข้องกับสภาพการณ์ 3 ด้านคือ

1. สภาพการณ์คณะสงฆ์และการพระศาสนา
2. สภาพของสื่อมวลชน
3. สภาพของประชาชนผู้รับฟังข่าวสาร

โดยสภาพทั้ง 3 นี้ จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันหมด โดยในแง่ของคณะสงฆ์นั้นข่าวที่ปรากฏขึ้นมาจะเป็นจริงหรือไม่ มาก-น้อยเพียงใดก็ตาม แต่ก็ต้องยอมรับว่ามีเค้าความจริงซึ่งแสดงให้เห็นว่า การคณะสงฆ์มีความเสื่อมโทรมปรากฏอยู่ทั่วไป เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ต้องมามองการเสนอข่าวในยุคสังคมข่าวสารว่า ลักษณะของข่าวที่เกิดขึ้นย่อมเป็นไปตามสภาพของสังคม เป็นธรรมดาที่สังคมไทยจะเห็นข่าวร้ายได้รับการเผยแพร่กันมาก แต่ข่าวดีกลับไม่ได้รับการเผยแพร่ สิ่งที่มีขึ้นมา นี้ ส่อแสดงความเป็นไปของสังคมว่า การเข้าสู่ยุคสังคมข่าวสารของเรานั้นดำเนินไปด้วยดีหรือไม่เพียงใด สถาบันที่รับผิดชอบในการเสนอข่าวสารที่เรียกว่า “สื่อมวลชนนั้น มีความรับผิดชอบต่อสังคมแค่ไหน

ประเด็นที่น่าจะพิจารณาประกอบกันคือ ตัวประชาชน รวมทั้งภิกษุผู้รับฟังข่าวสาร ซึ่งมีปัญหาว่า มีการใช้ปัญญาหรือวิจารณญาณใคร่ครองหรือไม่ หรือเพียงแต่ตื่นเต้นตามกันไป แล้วก็ เป็นเหยื่อที่หละหลวมคลุมเครือ ไม่สามารถจะทันต่อความเป็นไปที่สำคัญ และเป็นสาระหรือรู้เท่าทันข่าวสารที่ถูกนำเสนอ แล้วก็ไม่สามารถจะถือประโยชน์ที่แท้จริงจากข่าวสารเหล่านั้นได้ น้อยคนที่จะรู้จักการอ่านให้ได้สติ หรือได้รับแรงกระตุ้นเร้าใจให้เกิดการคิดแก้ไขปัญหา หรือแม้แต่จะเกิดความไม่ประมาท ดังนั้น การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในวงการคณะสงฆ์จะต้องเร่งดำเนินการในทุกๆ ด้าน ตั้งแต่ดวงแคบที่สุดคือวงการคณะสงฆ์ ออกไปสู่วงการพุทธศาสนิกชนฝ่ายคฤหัสถ์ แล้ว

ก็ขยายออกไปถึงวงสังคมประเทศทั้งหมด จากนั้นก็พัฒนาขยายผลออกไปทั่วโลก (พระเทพเวที [ประยูร ปรยุตโต], 2536 : หน้า 13-16)

นอกจากนี้แล้ว พระธรรมปิฎก (ประยูร ปรยุตโต) ยังให้ข้อคิดแนวคิดเห็นในด้านการสื่อสารในหนังสือชื่อ “ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ” โดยระบุว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงลักษณะของนักสื่อสารที่ดีเอาไว้ 4 อย่างคือ

1. พุคแจ่มแจ้ง คือ ชี้แจงอธิบายให้เข้าใจชัดเจน มองเห็นเหตุผล หมดข้อสงสัย เหมือนจูงมือไปเห็นกับตา (สันทัตสนา)

2. พุคจงใจ คือ พุคให้เห็นคุณค่าและความสำคัญ จนเกิดความซาบซึ้งจนยอมรับ อยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ (สมาปนา)

3. พุคเร้าใจ คือ ปลุกใจให้ตึกคัก เกิดความแข็งขันมั่นใจ มีกำลังใจกล้าหาญ กระตือรือร้นที่จะทำให้สำเร็จโดยไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรค และความยากลำบาก (สมุตเตชนา)

4. พุคให้ร่าเริง คือ ทำให้เกิดบรรยากาศแห่งเมตตาไมตรี ความหวังดี ความรู้สึกสดชื่น ร่าเริง เบิกบานผ่องใส แซ่มนชื่นใจด้วยความหวังในผลดีและทางที่จะสำเร็จ (สัมปหังสา)

พระธรรมปิฎก (ประยูร ปรยุตโต) ขยายความเพิ่มเติมว่า ในทางธรรมแล้ว ไม่ว่าจะเป็นสงฆ์หรือฆราวาส จะต้องใช้หลักปฏิบัติในการสื่อสารคือ ภาวนีโย คือ การเป็นผู้รู้จักพูคให้ได้ผล รู้ว่าจะพูคในประเด็นใด สถานการณ์ใด กับใคร หมายความว่า การเป็นนักสื่อสารที่ดีต้องเอาใจใส่กับผู้ที่สื่อสารด้วยเสมอ เพื่อให้รู้เข้าใจกัน และรู้ในสิ่งที่จะกระทำร่วมกัน ทางพุทธศาสนานั้น การรู้จักที่จะพูคหรือสื่อสารอย่างถูกวิธีมีความสำคัญมาก เพราะเป็นเงื่อนไขสำคัญให้การประกาศธรรม หรือการดำรงสืบต่อไว้ซึ่งพุทธบัญญัติประสบความสำเร็จ

จากนั้นก็ค้องมีหลักการของ วณักขโม ซึ่งแปลว่า ทนหรือควรต่อถ้อยคำของผู้อื่น ไม่ใช่การพูคเอาแก่เขาฝ่ายเดียวโดยไม่ยอมรับฟังใคร การรู้จักกับการฟัง (ผู้อื่น) เป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารให้ได้ผล แม้ใครพูคมาไม่ถูกใจอะไรก็ค้องทนได้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้งานการและประโยชน์ที่จะทำนั้นสำเร็จ

ต่อจากนั้นต้องยึดหลัก คัมภีร์อุจจะ กะถัง กัตตา แปลว่า รู้จักการแถลงอธิบายเรื่องราวต่างๆ ให้ลึกซึ้ง ปัญหาที่หนักและยาก ก็ต้องเอามาอธิบายเพื่อช่วยให้ผู้ที่ร่วมงานด้วยมีความกระจ่างแจ้ง เป็นหลักการสำคัญที่ทำให้แก้ปัญหาเรื่องที่ยากให้งานเข้า

หลักการในข้อสุดท้ายก็คือ โน จัญฐานะ นิโยชะเย แปลว่า ไม่ชักนำในเรื่องที่ไม่ใช่เรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ใช่สาระ หรือไม่เกี่ยวกับจุดหมายปลายทางที่ต้องการ (พระธรรมปิฎก [ประยูรย์ ปยุตฺโต], 2540 : หน้า 19-21)

จากหลักการทั้งหลายซึ่งยกขึ้นมาโดยพระธรรมปิฎกนี้ เป็นการชี้ให้เห็นว่า ในทางพุทธศาสนาแล้ว มิได้มีหลักการหรือข้อบัญญัติอะไรที่จะขัดขวางมิให้พระสงฆ์มีการสื่อสารกับผู้สื่อข่าวในทางตรงกันข้าม กลับให้แนวทางปฏิบัติในอันที่จะทำให้สงฆ์หลีกเลี่ยงการก่อให้เกิดการบิดเบือนข่าวสารในส่วนของสงฆ์ขึ้นมาได้ ซึ่งน่าเสียดายว่า อดดีหรือการมองโลกในแง่ร้ายของมหาเถรสมาคมที่มีต่อผู้สื่อข่าว กลับกลายเป็นสาเหตุให้การบิดเบือนข่าวสารที่เกิดขึ้นจากสื่อมวลชนยิ่งขยายจำนวนมากขึ้น

การพิจารณาถึงปฏิกริยาตอบกลับในสังคมสงฆ์

การพิจารณาถึงปฏิกริยาตอบกลับของมหาเถรสมาคมที่มีต่อสมาชิกในสังคมสงฆ์นั้น เป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะโดยหลักการแล้ว การที่องค์กรขนาดใหญ่อย่างมหาเถรสมาคมจะสามารถควบคุมให้พระสงฆ์กว่า 3 แสนรูปทั่วประเทศอยู่ในสายตาได้นั้น ต้องมีอะไรบางสิ่งที่ทำให้ส่วนประกอบในคณะสงฆ์ ซึ่งก็คือพระสงฆ์แต่ละรูปสามารถจะรวมตัวอยู่ด้วยกันได้

คำสำคัญที่ผู้วิจัยให้ความสนใจอย่างมากคือคำว่า “การสมัครใจเข้ามาเป็นพระสงฆ์” ซึ่งเป็นคำที่มีความถืออย่างมากในการสนทนากับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระ ซึ่งการที่สมัครใจเข้ามาเป็นพระสงฆ์นี้ ทำให้พระสงฆ์ต้องยอมรับในระเบียบ ข้อปฏิบัติ ธรรมเนียม ประเพณี และกระบวนการทางสงฆ์ แม้ว่าในสภาพที่จากเพศสมณะไป อาจจะมีบางกรณีไม่เป็นไปโดยสมัครใจก็ตาม

ดังนั้นประเด็นแรกที่ทำให้พระสงฆ์สามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนได้ก็คือ การสมัครใจที่จะปฏิบัติตนภายใต้พระธรรมคำสั่งสอนที่กำหนดเอาไว้ในพระไตรปิฎก และหากจะพิจารณาถึงฝ่ายปกครองทางสงฆ์แล้ว มีการเปรียบเทียบกันว่า การปกครองของสงฆ์นั้นง่ายกว่าการปกครองฆราวาสอย่างมากมายมหาศาล ทั้งนี้สาเหตุอาจจะมาจาก

1. ความสมัครใจที่จะอยู่ภายใต้กฎ ระเบียบ ธรรมเนียม ประเพณี กรอบปฏิบัติเดียวกัน
2. การยอมรับอำนาจของผู้ดูแลปกครองโดยปริยาย และไม่มีท่าทีว่าจะกระด้างกระเดื่อง
3. แรงกดดันที่มาจากความคาดหวังของสังคม ซึ่งสังคมสงฆ์โดยรวมว่า เป็นสังคมแห่ง

ความสงบ

เหตุผลเหล่านี้เองทำให้สมาเถรสมาคมสามารถที่จะควบคุม (มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางรายใช้คำว่า“บงการ”) สังคมสงฆ์ทั้งหมดได้อย่างไม่ยากเย็นอะไรนัก ฉะนั้นถ้าจะตอบคำถามในส่วนที่มาจากทฤษฎี จะพบว่าผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมีความเห็นไปในทางเดียวกันอย่างเช่น

มหาเถรสมาคมรู้จักระบบย่อยของสังคมสงฆ์ทั้งหมดหรือไม่ คำตอบก็คือ ไม่จำเป็นต้องรู้ เพราะมหาเถรสมาคมมีความคาดหวังจากระบการณ และความเชื่อมั่นส่วนตัวว่า พระสงฆ์คืออะไร มีธรรมชาติอย่างไร

มหาเถรสมาคม อาศัยกลไกอะไรเป็นเครื่องมือในการควบคุม คำตอบก็คือ ไม่จำเป็นต้องใช้กลไกอะไรมากนัก กรอบระเบียบ ประเพณี กฎหมายสงฆ์ และความคาดหวังของสังคม กำหนดเอาไว้ให้แล้ว

ความสำเร็จที่ต้องการจะเห็นคืออะไร คำตอบก็คือ ความสงบสุขในวงการสงฆ์

อะไรเป็นตัวชี้วัด คำตอบก็คือ ความเป็นผู้นำพระพุทธศาสนาสาขมหายานของประเทศไทย ซึ่งเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมที่สุดที่จะแสดงให้เห็นได้

ในขณะที่อนาคตเป็นที่ไม่แน่นอน จะอธิบายกับสงฆ์อย่างไรเกี่ยวกับสภาพการปกครองในทุกวันนี้ คำตอบที่ได้ก็คือ ในเมื่ออนาคตเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ก็ให้เปรียบเทียบกับสิ่งที่ป็นปัจจุบัน ซึ่งก็พบว่า ในสังคมของฆราวาสเองก็ยังไม่มืหลักประกันอะไรในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ หรือการพัฒนาสู่ความเป็นประชาธิปไตยอย่างเต็มรูปแบบตามที่หวังไว้ ทั้งที่ฝ่ายอาณาจักรดำเนินการมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ด้วยซ้ำ

ในคำถามและคำตอบเหล่านี้ เป็นการพิสูจน์ให้เห็นด้วยว่า มหาเถรสมาคมค่อนข้างจะไว้เนื้อเชื่อใจระบบการปกครองสงฆ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันว่า แม้จะไม่สมบูรณ์พร้อม แต่ก็ยังประโยชน์ในการปกครองพระสงฆ์ให้สงบสุขได้มาจนถึงปัจจุบันนี้

สิ่งที่เป็ความขัดแย้งในแนวความคิดที่ขัดกันก็คือ ในเมื่อยอมรับว่า คุณภาพของพระสงฆ์มีต่างกัน และมหาเถรสมาคมก็เป็นห่วงในเรื่องนี้ เนื่องจากขาดปัจจัยในการพัฒนาแทบจะทุกด้าน คำตอบในเรื่องนี้ ได้รับการอธิบายว่า พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง หรือแม้แต่องค์กรมหาเถรสมาคมนั้น มีกระบวนการเลือกสรรตามแบบของสงฆ์ ซึ่งผู้ที่จะขึ้นมาดำรงตำแหน่งเหล่านี้ได้ “ต้องผ่านร้อนผ่านหนาว” มา และเกือบจะร้อยทั้งร้อยของการเป็นเจ้าคณะปกครอง พระทุกรูปต้องได้รับการยอมรับจากสังคมสงฆ์ ยิ่งไปกว่านั้นอำนาจที่มาจากบารมีของพระสังฆาธิการแต่ละรูป ก็ไม่ใช่สิ่งที่ได้มาโดยง่าย ดังนั้นพระสังฆาธิการเหล่านี้จะเป็นผู้รู้เรื่องราวของสงฆ์ในระบบที่แยกย่อยลงไปมากที่สุด และมหาเถรสมาคมก็ให้ความเคารพและไว้วางใจพระสงฆ์เหล่านี้ด้วยดีเสมอมา

การจะฟังเสียงหรือการยอมรับ ในการแสดงความคิดเห็นอย่างใดอย่างหนึ่ง จำเป็นอย่างยิ่งที่สังคมสงฆ์ จะต้องฟังจากผู้ปกครองในส่วนย่อยผ่านขึ้นมาตามลำดับ เท่าที่ผ่านมากกระบวนการเหล่านี้ไม่มีปัญหาในทางปฏิบัติ ปัญหาที่เกิดขึ้นมาในกรณีของการเรียกร้องการยอมรับมีส่วนร่วมของพระสงฆ์นั้น ก็เพราะพระสงฆ์ที่เรียกร้อง ไม่ใช่กระบวนการของสงฆ์ แต่หันไปใช้กระบวนการของสื่อมวลชนในการออกข่าว แดงข่าว หรือตีพิมพ์ความคิดเห็นเผยแพร่ออกไป จึงไม่จำเป็นที่มหาเถรสมาคมจะต้องเอาใจใส่ในเรื่องนี้มากนัก ยกเว้นแต่จะมีคดีความหรืออิทธิฤทธิ์ทำให้เกิดข้อที่น่าจะพิจารณาได้ว่า เป็นความบกพร่องของสายการปกครองจริง

สิ่งที่ถือว่า เป็นความทันสมัยประการหนึ่งของมหาเถรสมาคมในการพิจารณาตัดสินในเรื่องราวที่เห็นว่ามีมีความสำคัญก็คือ การใช้รูปแบบของการจำลองภาพเหตุการณ์ในอนาคตตามเงื่อนไขต่างๆ ซึ่งคล้ายกับการประชุมเสนาธิการทหารในการกำหนดยุทธศาสตร์สำคัญ จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในกลุ่มพระเถระ และกลุ่มฆราวาส พบว่า มหาเถรสมาคมจะใช้วิธีการตั้งคำถามเพื่อให้ที่ประชุมร่วมกันพิจารณา

แนวคำถามคือ ถ้า.....

คำตอบคือ ผลที่ออกมาจะเป็น.....

ทั้งนี้มหาเถรสมาคมจะใช้ข้อมูลจากประสบการณ์ของพระเถระที่นั่งประชุมอยู่ ประกอบกับความเห็นของพระสังฆาธิการที่ทางมหาเถรสมาคมเห็นว่า น่าจะให้ข้อมูลได้อย่างชัดเจน ยิ่งกว่านั้น หากจำเป็นยังมีการเชิญบุคคลสำคัญในวงการของฝ่ายฆราวาสมาร่วมให้ข้อมูลประกอบการพิจารณาด้วย ผิดกับการตัดสินข้อวินิจฉัยของเจ้าคณะปกครองตั้งแต่ระดับหนลงไป ที่มีมักอาศัยข้อมูลจากการได้สวนมูลฟ้องเป็นสำคัญ

การวิเคราะห์ปัญหาองค์กรสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม

ปัญหาที่มีร่วมกันระหว่างมหาสมาคมกับพระสงฆ์ก็คือ การกำหนดเป้าหมายของการอยู่ร่วมกัน มากกว่าการที่จะต้องมาร่วมกันแก้ปัญหาที่มีขึ้นระหว่างกัน โดยมหาเถรสมาคมพิจารณาว่า “สภาพที่ดีกว่า” นั้นไม่ใช่เกิดจากการที่รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ แต่อยู่ที่การที่สงฆ์แต่ละรูปปฏิบัติตนเองอย่างดีและถูกต้องตามพระธรรมวินัย ยิ่งทำได้มาเท่าใด สังคมสงฆ์ก็จะยิ่งพัฒนามากขึ้นเท่านั้น

ขณะเดียวกันกระแสกดดันของพระรุ่นใหม่ และฆราวาส เห็นว่า สภาพที่ดีกว่านั้นต้องเกิดจากการพัฒนาระบบที่มีอยู่ให้ดีขึ้น เพื่อเป็นหลักประกันการใช้อำนาจของผู้บริหาร ตลอดจนความสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งมีความสลับซับซ้อนและมีความเฉพาะตัวมากขึ้น โดยผู้ที่เกี่ยวข้องกัปัญหาเหล่านั้น

ประเด็นความขัดแย้งในเรื่องสภาพที่ดีกว่าเหล่านี้ นำแปลกที่ไม่ว่าผู้ใช้อำนาจปกครอง หรือผู้อยู่ใด้อำนาจการปกครอง ถ้วนมองตรงกันตามทฤษฎีว่า

1. การเปลี่ยนแปลงภายในองค์กรคณะสงฆ์ ย่อมส่งผลกับทั้งระบบย่อย และระบบใหญ่ทั้งหมด
2. หากการเปลี่ยนแปลงคณะสงฆ์นั้น เป็นไปอย่างถูกทิศทาง สังคมสงฆ์จะได้รับการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น

แม้ว่าจะมองตรงกันตามทฤษฎี แต่ก็มีความขัดแย้งร่วมกันอีกก็คือ ถึงเวลาแล้วหรือยังที่จะมีการเปลี่ยนแปลง และ จะเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบใด

แน่นอนที่สุด คำตอบที่ได้จากฝ่ายมหาเถรสมาคมก็คือ

ยังไม่ถึงเวลาที่จะเปลี่ยนแปลงแบบหรือปรับระบบ

ทิศทางเปลี่ยนแปลงยังไม่มีการกำหนดอย่างตายตัว

จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงในส่วนที่เป็นสาระสำคัญ

มีทางออกอื่นอีกมากมายในการที่จะให้เกิดการยอมรับความคิดเห็นของพระสงฆ์

คำตอบที่ได้จากฝ่ายมหาเถรสมาคมเหล่านี้ ถ้วนแล้วแต่มาจากการวิเคราะห์ในเรื่องความมั่นคงขององค์กรสงฆ์ในระดับต่างๆ คือ

1. ปัจจัยของการอยู่ร่วมกันของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมพิจารณาเห็นว่า หากปล่อยให้มีการเปิดรับความคิดเห็นอย่างเต็มรูปแบบแล้วนั้น ปัญหาประการแรกที่ต้องพบก็คือข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับความไม่พอใจในปัจเจกบุคคล ผู้ปกครอง หรือแม้แต่การบริหารจัดการต่างๆ ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานของการปกครอง จะถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นทางสังคมมากกว่าการแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา หรือปรับปรุงระบบงาน ซึ่งในทุกวันนี้เจ้าคณะปกครองสามารถใช้บทบาทส่วนตัวเข้าแก้ปัญหาได้มากแล้ว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์มักไม่ได้เอาใจใส่กับตนเอง แต่จะสนใจการบำเพ็ญประโยชน์ให้ผู้อื่น ซึ่งมหาเถรสมาคมเห็นว่า นั่นคือการพัฒนาในทิศทางที่ถูกต้องแล้ว
2. ระดับชั้นของการปกครอง และองค์กรปกครองทางสงฆ์ที่มีอยู่ถูกแทรกแซงหรือก้าวก่ายหน้าที่โดยสงฆ์ที่มีบทบาทในระดับท้องถิ่น ซึ่งถ้าเกิดปัญหาเช่นที่กล่าวขึ้นมาแล้วรูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยที่ถือว่ามียุทธศาสตร์ และสามารถแก้ไขปัญหาการไม่แตกร้างของสังคมไทยได้จะไม่เกิดขึ้นอีกต่อไป ผลที่ตามมาก็คือ ความเป็นเอกเทศในสายการปกครองที่ไม่อาจควบคุมสั่งการได้ การเกิดลัทธิความเชื่อใหม่ที่อาจเป็นภัยต่อประเทศชาติ และกระทบกระเทือนต่อสถาบันหลักของชาติ
3. สถาบันพุทธศาสนา โดยมหาเถรสมาคม ซึ่งมีองค์สมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน ยิ่งไปกว่านั้นก็คือเป็นประมุขของศาสนจักรฝ่ายพุทธ จะถูกทำลาย และละเมิดพระอำนาจโดยง่าย ซึ่งเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปไม่ต้องการจะให้เกิด

ดังนั้นสำหรับมหาเถรสมาคมแล้ว ความเห็นที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตย โดยยอมรับการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นนั้น เป็นเรื่องที่ไม่สามารถจะกำหนดเป็นแนวทางอย่างชัดเจนมากไปกว่านี้ได้ เพราะมหาเถรสมาคมถือว่า การที่ประชาชนทั่วไปสมัครใจเข้ามาเป็นพระสงฆ์นั้น เป็นผู้ได้รับสิทธิพิเศษมากกว่าฆราวาส หรือบุคคลธรรมดาอยู่แล้ว สิทธิพิเศษเหล่านั้น หมายถึง เสรีภาพในการที่จะดำเนินกิจกรรมในการดำรงตน และเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวทางที่พระไตรปิฎกให้ไว้ ซึ่งถือได้ว่า ในอดีตที่ผ่านมา รูปแบบการอยู่ร่วมกันนี้ สามารถสร้างสมดุลให้เกิดกับระบบได้ การเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันทันที เป็นการทำให้สมดุลที่มีอยู่ในระบบเสียไป ซึ่งก็ต้องใช้เวลาอีกนานกว่าสมดุลเหล่านี้จะกลับมาใหม่

แนวคิดตามทฤษฎีการสื่อสารในองค์กร

ความสำคัญของการสื่อสารที่มีองค์กร

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมสะสมของกลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูลพบว่า การให้ความสำคัญต่อการสื่อสารในองค์กรคณะสงฆ์ของมหาเถรสมาคมนั้น สามารถจะอภิปรายได้ในกรณีต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การสื่อสารทำให้เกิดความหมาย ทุกกลุ่มยอมรับว่า พระสงฆ์สามารถเรียนรู้ความหมายของปรากฏการณ์ หรือสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการสื่อสาร โดยเฉพาะการเรียนรู้ความหมายจากประสบการณ์ ซึ่งในทางสงฆ์ถือว่าเป็นช่องทางสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณี กรอบธรรมเนียม ข้อปฏิบัติ ซึ่งดูเหมือนว่า ในสภาพปกตินั้น การสื่อสารให้ได้รับรู้จักความหมายต่างๆ ในองค์กร จะมีบทบาทมากกว่าการออกคำสั่ง หรือการใช้มติมหาเถรสมาคมด้วยซ้ำ
2. การสื่อสารทำให้สามารถคาดคะเนความคิดของกันและกันได้ ทุกกลุ่มยอมรับว่า ในสังคมของสงฆ์นั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้ว่า พระรูปใด (โดยเฉพาะพระเถระชั้นที่อาวุโสกว่า) มีความคิดอย่างไร เพื่อความเหมาะสมในการวางตัว การสื่อสารระหว่างพระสงฆ์ด้วยกัน เป็นหนทางที่สำคัญในการที่จะทราบได้ว่า พระผู้ใหญ่คิดอย่างไร ต้องการให้เกิดอะไรขึ้น แม้ว่าพระรูปอื่นจะไม่ได้สัมผัสพบปะกันโดยตรงก็ตาม
3. การสื่อสารทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน ประเด็นนี้ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ทุกกลุ่มยอมรับทั้งในเรื่องการสื่อสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร ที่สงฆ์มีการติดถึงกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัว การบอกกล่าวเจตนาธรรมณ์ หรือการถ่ายทอดคำสั่ง และการสื่อสารที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งในทางสงฆ์ถือว่า เรื่องบางอย่าง “เพียงแค่สบตา” ก็รู้ว่า ต้องปฏิบัติตนอย่างไร หรือแม้แต่อันดับการนั่งในที่ต่างๆ นั้นก็เป็นการบอกได้ว่า สงฆ์รูปใดมีความสำคัญมากน้อยกว่ากัน

การสื่อสารกับกิจการภายในองค์กร

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยซึ่งไม่พยายามที่จะถามโดยตรงในคำถามที่ใช้ทฤษฎีเป็นกรอบโดยตรง แต่พยายามจะเลี่ยงไปใช้คำพูดอื่น เพราะคาดเอาไว้ว่า การถามโดยตรงกับพระสงฆ์ในประเด็นของการสื่อสารในองค์กรนั้น พระสงฆ์จะไม่สามารถเข้าใจคำถาม แต่ผลปรากฏว่า ในทางตรงกันข้ามพระสงฆ์ที่เป็นกรรมการมหาเถรสมาคมให้ความสนใจที่จะใช้คำว่า “การติดต่อสื่อสารระหว่างพระสงฆ์ด้วยกัน” หรือ “การสื่อสารในองค์กรคณะสงฆ์” ซึ่งหลายรูปมีความพยายามที่จะขยายความคิด และข้อมูลต่างๆ ให้กับผู้วิจัย โดยกล่าวว่า ในสายตาของฆราวาสและสื่อมวลชนนั้น มักจะมองว่า พระสงฆ์เป็นสังคมปิด แต่ในความเป็นจริงแล้ว พระสงฆ์ต้องการที่จะให้บุคคลทั่วไปรู้เรื่องเกี่ยวกับทางสงฆ์ให้มากขึ้น เพียงแต่อาจจำเป็นต้องสร้างสิ่งที่เรียกว่า “ความไว้วางใจซึ่งกันและกันก่อน” ซึ่งฆราวาสที่นอกจากญาติโยม หรือคนที่สนิทสนมกับวัด และเด็กวัดทั้งหลาย แล้วแทบทุกคนต่างให้เวลากับพระสงฆ์น้อยเกินไป จนขาดความรู้สึกที่จะเข้าใจพระสงฆ์อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะแนวทางการปฏิบัติตนของพระสงฆ์ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า มหาเถรสมาคมนั้น สามารถอธิบายถึงคำสำคัญที่มาจากกรอบแนวคิด หรือทฤษฎีการสื่อสารในองค์กรได้แม้ว่า แต่ละรูปจะไม่ครบก็ตาม ซึ่งในประเด็นของการนำการสื่อสารไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อคณะสงฆ์นั้น ก็คือ

1. การสื่อสารเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะทำให้พระสงฆ์สามารถตัดสินใจเรื่องราวต่างๆ ได้ ยิ่งเรื่องมีความสำคัญ หรือไม่สามารถระงับได้ในโดยพระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครองแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่มหาเถรสมาคมต้องใช้ข้อมูลข่าวสารจำนวนมากที่มาจากพระสงฆ์ด้วยกันเอง

2. สร้างความเจริญและพัฒนา ประเด็นนี้มหาเถรสมาคมอาจจะมองความหมายของการพัฒนาต่างไปจากสังคมฝ่ายฆราวาส หรือกลุ่มพระรุ่นใหม่ที่ต้องการจะให้มีการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ โดยการเปิดโอกาสให้พระในระดับล่างลงไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ มากขึ้น โดยมหาเถรสมาคมมองแนวคิดเดิมที่ความมั่นคงของพระพุทธศาสนาที่จะสามารถดำรงอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ โดยการทำหน้าที่ในลักษณะของการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้กว้างไกลออกไป ซึ่งพระเถระกรรมการมหาเถรสมาคมยอมรับว่า การสื่อสารในองค์กรนั้น จะเป็นการ “ตอกย้ำ” ให้สงฆ์รับรู้ และเร่งมือในภาระเหล่านี้

3. ก่อให้เกิดความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน กลุ่มตัวอย่างที่เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม รวมทั้งกลุ่มที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูลทั้งหลาย มีการพูดถึงประเด็นเหล่านี้ค่อนข้างจะมาก โดยเฉพาะการมองว่า มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรที่จะต้องเป็นให้ความเชื่อมั่นกับคณะสงฆ์ในการกำหนด

ระเบียบข้อบังคับ และรูปแบบการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ให้เป็นไปตามพุทธประเพณี เช่นเดียวกับพระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครองที่จำเป็นต้องมีจุดเด่นเหล่านี้เพื่อจะได้ปกครอง และได้รับความเชื่อมั่นจากพระสงฆ์ระดับล่างลงไป แสดงให้เห็นว่า ลักษณะในการปกครองคณะสงฆ์นั้นค่อนข้างที่จะให้น้ำหนักหรือความสำคัญกับ “ผู้นำทางสงฆ์” อย่างมาก ผู้นำทางสงฆ์เหล่านี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องผ่านกระบวนการคัดเลือกทางสังคม ซึ่งจะเกิดขึ้นได้จากการสื่อสารระหว่างพระรูปหนึ่งไปยังอีกรูปหนึ่ง หรือจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง

4. มีการถ่ายทอดเทคโนโลยี แม้ว่าพระสงฆ์ และฆราวาสทั้งหลายที่ผู้วิจัยใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จะปฏิเสธการให้ความสำคัญกับเทคโนโลยี นวัตกรรม หรือกระบวนการพัฒนาผลผลิตโดยตรงก็ตาม แต่ในทางสงฆ์ก็ยอมรับว่า ในสังคมยุคปัจจุบันมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีการติดคามเทคโนโลยี นวัตกรรม หรือวิธีการต่างๆ มาเพื่อใช้ในกิจการสงฆ์ (เท่าที่จำเป็น) นอกจากนี้แล้ว สิ่งที่พระสงฆ์ให้ความสำคัญอย่างมากก็คือ การไม่ยอมที่จะให้ใคร หรือสังคมกลุ่มใดกล่าวว่ “สังคมสงฆ์เป็นสังคมล้าหลัง” เพราะไม่มีเทคโนโลยีในการบริหารปกครอง

5. การควบคุมประสานงาน ในเรื่องของการควบคุมประสานงานนั้น เป็นประเด็นที่ค่อนข้างจะเด่นชัดในความเห็นของกลุ่มตัวอย่าง โดยมหาเถรสมาคม เห็นว่า การสื่อสารภายในของคณะสงฆ์นั้น จะมีประสิทธิภาพหรือประสิทธิผลหรือไม่นั้น ต้องพิจารณาที่ว่า สามารถจะควบคุมและประสานงานในสิ่งที่ต้องการจะให้เกิดขึ้นอย่างไร

6. การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ประเด็นนี้ค่อนข้างจะน่าสนใจที่ว่า กลุ่มตัวอย่างมักจะให้ความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า สังคมสงฆ์เป็นกิจการที่มีความจำเพาะตัวอย่างสูง การที่ฆราวาสจะเข้ามาทำงานร่วมกับสงฆ์นั้น จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสงฆ์ให้ได้ ซึ่งกลุ่มที่ใช้ตรวจสอบข้อมูลที่เป็นฆราวาสคือ กลุ่มผู้ทำงานใกล้ชิด และกลุ่มสื่อมวลชน ให้ความเห็นตรงกันว่าการทำงานกับพระสงฆ์นั้น ฆราวาสมักจะต้องปรับตัวเข้าหา มากกว่าการที่สงฆ์จะต้องปรับตัวเข้าหา ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าองค์กรทางสงฆ์ชั้นชอบที่จะให้องค์กรอื่นมีการปรับเข้าหาคณะสงฆ์ แต่ก็เกิดปัญหาที่ว่า ในสังคมสงฆ์ด้วยกันเองนั้นใครจะปรับเข้าหาใคร ซึ่งก็พบหลักการตามธรรมชาติว่า สงฆ์ที่ต่ำศักดิ์กว่า หรืออาวุโสน้อยกว่า ต้องปรับตัวเข้ากับสงฆ์ที่สูงศักดิ์ หรือมีอาวุโสสูงกว่า และสิ่งที่น่าสนใจไปกว่านั้นก็คือ ในทางการปกครองคณะสงฆ์นั้น เป็นหน้าที่ของสงฆ์ที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับกฎระเบียบ มากกว่าการจะปรับกฎระเบียบที่มีอยู่ให้เข้ากับสงฆ์ ดังนั้นอาจจะเป็นคำตอบได้ว่า การเรียกร้องให้มีการปรับกฎเกณฑ์ของพระสงฆ์ในระดับล่างจึงไม่ใช่ว่าเป็นผลเท่าใดนัก

แนวทางการพิจารณาการสื่อสารในองค์กรสงฆ์

งานวิจัยฉบับนี้ได้ค้นพบว่า แนวทางการสื่อสารในคณะสงฆ์นั้นเป็นไปในหลักการ 3 ประการคือ

1. แนวทางมหภาพ มหาเถรสมาคมมองว่า องค์กรคณะสงฆ์ไทยมีความจำเป็นต้องอยู่ร่วมกับองค์กร หรือระบบอื่นๆ ในสังคมและจะต้องมีการสื่อสารติดต่อกัน เพื่อที่จะ

1.1. นำข้อมูลที่เกิดขึ้นจากองค์กร หรือสังคมอื่นมาวิเคราะห์เพื่อการปรับตัวใน

อนาคต

1.2. พิสูจน์ให้เห็นว่า ปราบฏกการณ์ สิ่งแวดล้อม และความเป็นไปของสังคมอื่นๆ ประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลว สมควรจะใช้เป็นแบบอย่างหรือไม่

1.3. มีการตรวจตราว่า การดำเนินงานขององค์กร หรือสังคมอื่น จะกระทบต่อ องค์กรคณะสงฆ์หรือไม่

1.4. กำหนดเป้าหมายร่วมกันว่า มหาเถรสมาคมสมควรจะยึดถือแนวทางปฏิบัติ อย่างไร

ดังนั้นหากจะสรุปแนวทางการติดต่อสื่อสารของมหาเถรสมาคมที่เกิดขึ้นในระดับมหภาพ นั้นก็สามารถให้คำตอบได้ว่า มหาเถรสมาคมมีการเฝ้าติดตามปรากฏการณ์ และสิ่งที่เกิดขึ้นใน สังคมทั่วไป ซึ่งเท่าที่ผ่านมาก็พบว่า สภาพที่เกิดขึ้นในสังคมอื่นนั้นมีความล้มเหลวในการพัฒนา แต่สภาพที่เกิดขึ้นเหล่านั้น มีการขยายผลของปัญหามาสู้องค์กรคณะสงฆ์ไทย มหาเถรสมาคม พิจารณาแล้วเห็นว่า ยังไม่สมควรที่จะนำหลักการทางโลกที่เกิดขึ้นมาแล้ว มาเป็นแนวทางการ ปฏิบัติตนของพระสงฆ์

2. แนวทางจุลภาค ในแนวทางนี้เป็นมีขอบเขตการพิจารณาเฉพาะส่วนที่เป็นองค์กรสงฆ์ ในปกครองของมหาเถรสมาคมเท่านั้น ซึ่งก็พบว่า หากนำหลักการตามกรอบแนวคิดตามทฤษฎี การสื่อสารในองค์กรมาพิจารณาแล้ว การสื่อสารของมหาเถรสมาคมนั้นมีจุดมุ่งหมายที่จะทำไป เพื่อ การให้พระสงฆ์มีความรู้สึกถึงความเป็นสมาชิกขององค์กรสงฆ์ที่มีมหาเถรสมาคมปกครอง และมีองค์สมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุข ก่อให้เกิดจากเรียนรู้ร่วมกัน มีการเชื่อมโยงเครือข่าย ระหว่างสมาชิก สร้างบรรยากาศของการอยู่ร่วมกัน มีช่องทางในการควบคุมประสานงาน และสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาขององค์กรอีกด้วย

ในประเด็นของการใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือการแก้ไขปัญหขององค์กรนั้น มีการพูดถึงอย่างกว้างขวางในกลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูล ซึ่งได้ผลสรุปว่า การสื่อสารในองค์กรสงฆ์ มักใช้ในรูปแบบของการแสวงหาข้อมูลสำหรับการตัดสินใจ หรือการควบคุมประสานงานมากกว่า การจะใช้แก้ไขในเรื่องความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ปฏิบัติงาน เพราะทางสงฆ์ยอมรับว่า เรื่องส่วนบุคคลนั้นเป็นเรื่องที่เข้าคณะปกครอง หรือแม้แต่กรรมการมหาเถรสมาคมให้ความสนใจในระดับที่น้อยมาก แต่สิ่งที่สนใจมากกว่า คือข้อมูลส่วนตัวของสงฆ์เหล่านั้นที่จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์

3. แนวทางเฉพาะบุคคล ในการศึกษาวิจัยพบว่า มหาเถรสมาคมให้ความสนใจการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลในระดับที่ต่ำมาก

รูปแบบการติดต่อสื่อสารในองค์กร

ตามหลักการแล้ว ในการติดต่อสื่อสารระหว่างมหาเถรสมาคมกับพระสงฆ์ภายใต้อำนาจการปกครอง มีการแบ่งเครือข่ายการติดต่อสื่อสารออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. การติดต่อสื่อสารที่เป็นทางการ ซึ่งพบว่า สิ่งที่เกี่ยวข้องคือคัมภีร์และมโนธรรมสูงสุดในทางการปกครองคณะสงฆ์ก็คือ พระบัญชาขององค์สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งอาจจะบัญชาผ่านมหาเถรสมาคม หรือเป็นการส่วนพระองค์ก็ได้ นอกจากนั้นก็คือ มติ ระเบียบ คำสั่ง ต่างๆ
2. การติดต่อสื่อสารในระดับรองลงไป ซึ่งแยกย่อยเป็น
 - 2.1. การสื่อสารตามระเบียบปฏิบัติ และจารีตประเพณี
 - 2.2. การสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ

ในการศึกษาค้นคว้าพบว่า กลุ่มตัวอย่างและกลุ่มที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูล มีความเห็นตรงกันว่า ช่องทางการสื่อสารในองค์กรคณะสงฆ์ระหว่างมหาเถรสมาคมกับพระสงฆ์ใต้อำนาจการปกครองนั้น การสื่อสารที่เป็นทางการจะมีประสิทธิภาพสูงสุดในเรื่องของการบังคับ หรือการใช้ความพยายามให้พระสงฆ์ปฏิบัติ หรืองดเว้นการปฏิบัติในเรื่องใดเรื่องหนึ่งลงไป โดยเฉพาะพระบัญชาขององค์สมเด็จพระสังฆราช แต่ในส่วนของมติ หรือข้อบังคับอื่นๆ นั้น แม้ว่าจะมีผลในทางกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติก็มีหลายกรณีที่พระสงฆ์ผู้ต้องอธิกรณ์ ต่างมีข้ออ้างในการ

ปฏิเสธรที่จะทำการตามมติ หรือกฎหมายตราสมาคม จำเป็นอย่างยิ่งที่มหาเถรสมาคมต้องใช้อำนาจ บังคับที่เกิดจากกฎหมายมหาชนฝ่ายอาณาจักรมาช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

ดังนั้นจึงเป็นส่วนประกอบของคำตอบที่ว่า ความเคารพในกฎ ระเบียบ หรือกติกาที่คณะ สงฆ์วางเอาไว้ นั้น ยังมีข้อบกพร่องอยู่มาก จนไม่อาจจะใช้เป็นบรรทัดฐานในการเปิดโอกาสให้ มหาเถรสมาคมยังต้องสงวนท่าทีในการเปิดรับฟังความคิดเห็นของพระสงฆ์โดยทั่วไป

สำหรับช่องทางการสื่อสารที่เป็นจารีตประเพณี และการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการระหว่าง พระสงฆ์ด้วยกันนั้น มหาเถรสมาคมถือว่าเป็นไปตามหลักพระไตรปิฎก พุทธประเพณี กรอบ ธรรมเนียมที่ยึดถือปฏิบัติ และกฎหมายสงฆ์ ซึ่งจะไม่ใช่ไปแทรกแซง

ปัญหาสำคัญซึ่งเป็นที่ยอมรับของกลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูลก็คือ ปัญหาด้านช่องว่างของการสื่อสารที่เป็นทางการในองค์กร ทั้งนี้ก็เพราะ สภาพความเป็นจริงที่เกิด ขึ้นในการปกครองคณะสงฆ์ที่ว่า มหาเถรสมาคม ไม่มีช่องทาง และไม่สามารถที่จะรับฟังข่าวสาร จากพระสงฆ์ได้ทุกเรื่อง เพราะช่องทางที่เป็นทางการมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะในแนวทางการ บริหารที่เป็นในรูปแบบของการสั่งการจากบนลงล่าง ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องการกระจายข่าวสาร ที่เป็นทางการไปสู่พระสงฆ์ระดับต่างๆ

ฉะนั้นบทบาทของพระเถระระดับต่างๆ ในทางส่วนตัวจึงถูกนำขึ้นมาใช้อย่างกว้างขวาง และบทบาทส่วนตัวของพระเถระเหล่านี้ ทางมหาเถรสมาคมถือว่าเป็นช่องทางหนึ่งที่จะเป็นการเปิด โอกาสให้พระสงฆ์ในระดับล่าง สามารถแสดงความคิดเห็นด้านต่างๆ ได้บ้าง

ขณะกลุ่มที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูล ทั้งพระสังฆาธิการ และพระนิสิตนักศึกษา ก็ให้ ความเห็นที่ขัดแย้งว่า เป็นธรรมดาของสังคมพระที่มักไม่ค่อยจะมีการแสดงความคิดเห็นโดยตรงต่อ พระเถระชั้นผู้ใหญ่อย่างเปิดเผย ช่องทางที่พอจะเป็นไปได้ในการที่จะให้ข่าวสาร หรือปัญหาไปสู่ การพิจารณาของพระเถระอย่างรวดเร็วก็คือ

1. การร้องเรียนโดยตรง ทั้งโดยใช้จดหมายร้องเรียน และการเข้าพบปะ
2. รวมตัวกันเรียกร้องเพื่อให้ได้รับความสนใจ
3. ใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล (หรือข่าวลือ) เพื่อจะให้ขยายผลไปสู่พระชั้นผู้ใหญ่
4. ให้ข่าวกับสื่อมวลชน เพื่อจะทำให้ข่าวสารกระจายตัวได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น

วิธีการต่างๆ เหล่านี้ เป็นวิธีการที่พระสงฆ์ซึ่งส่วนใหญ่จะไม่มีภาระเป็นพระสังฆาธิการ เจ้าคณะปกครองใช้กัน ซึ่งแน่นอนที่สุดก็คือมหาเถรสมาคมต้องหาวิธีการหยุดยั้งการกระทำเหล่านี้ หากพิจารณาแล้วเห็นว่า จะส่งผลเสียหายต่อคณะสงฆ์ และโดยปกติแล้วจะใช้การตั้งการเป็นการส่วนตัว โดยเจ้าคณะใหญ่ที่ดูแลอยู่ จะสั่งการไปยังเจ้าคณะปกครอง สำหรับวิธีการในการระงับ ปฏิกริยาเหล่านี้พิจารณาเป็นข้อๆ คือ ตามลำดับคือ

1.ห้ามการติดต่อสื่อสารระหว่างกันและกัน เป็นวิธีที่มีความดีในการใช้มากที่สุด

2.จับแยกตัวบุคคล ไม่ค่อยจะเกิดขึ้นนัก ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการให้ข้อแนะนำเชิงบังคับ เพื่อให้ปลีกตัวออกจากกรณีที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว จนกว่าเรื่องจะยุติ

3.จัดให้มีการรณรงค์ข่าวภายนอกองค์กร กรณีนี้ต้องแล้วแต่ความสำคัญของปัญหา หากเป็นเรื่องที่ไม่มีความสำคัญ ก็อาจจะตรวจสอบจากข่าว หรือบุคคลใกล้ชิด แต่ถ้าเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของมหาเถรสมาคมก็จะปรึกษาหน่วยราชการ หรือบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น

4.คัดเลือกบุคคลมาทำหน้าที่ด้านข่าวโดยเฉพาะ มีการพูดถึงการตั้งสำนักแถลงข่าวกิจการสงฆ์ หรือประชาสัมพันธ์คณะสงฆ์ หรือโฆษกคณะสงฆ์อยู่บ้าง แต่ยังไม่มีการหยิบยกขึ้นมาพิจารณาอย่างจริงจัง ช่องทางที่ทำอยู่ก็คือ

4.1.มอบหมายให้กรมการศาสนา หรือสำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคมเป็นผู้ประสานงานชี้แจงข้อเท็จจริง

4.2.มอบหมายให้พระสงฆ์รูปในรูปหนึ่ง เป็นผู้แถลงข่าวในกรณีที่เกิดขึ้น

การแก้ไขปัญหาคารบิเบียนข่าวสารในองค์กรสงฆ์

ในขณะที่หลักการว่าด้วยการบิเบียนข่าวสารในองค์กรนั้น ระบุว่า เจ้าหน้าที่หรือบุคลากรในองค์กร มีแนวโน้มที่จะบิเบียนข่าวสารที่ส่งต่อกันมาเป็นทอดๆ แต่ก็ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูลมีความเห็นเป็น 2 ประการคือ

1. การสื่อสารที่เป็นทางการ โดยเฉพาะเรื่องที่สำคัญอย่างเช่น พระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช มติ กฎ ระเบียบที่มหาเถรสมาคมบังคับใช้ อยู่ในทางคณะสงฆ์ถือว่า เป็นเรื่องที่ยากต่อการบิเบียน หรือตีความหมายเป็นอย่างอื่น การที่ไม่ปฏิบัติตาม ข่อมือว่าเป็นการจงใจในการฝ่าฝืน

2. การสื่อสารในระดับรองลงมานั้น สิ่งที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติ แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันไปบ้าง แต่ก็ถือว่าโดยส่วนรวมแล้ว ยังไม่น่าวิตกเท่าใดนัก เพราะสงฆ์ส่วนใหญ่ประพฤติตนตามหลักบัญญัติในพระไตรปิฎก
3. การสื่อสารที่ไม่เป็นทางการนั้น ขอมรับกันว่า อาจจะเป็นเหตุให้เกิดความผิดพลาดคลาดเคลื่อนในการสื่อสารระหว่างกันได้ สิ่งที่สำคัญก็คือ หากพระสงฆ์ยึดหลักศีลธรรม (ว่าด้วยการไม่กล่าวคำเท็จ) แล้ว ก็จะไม่มีการผิดพลาดคลาดเคลื่อนในการสื่อสาร แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างให้ความเห็นว่า การสื่อสารที่ไม่เป็นทางการนั้น เป็นช่องทางสำคัญในการที่จะทำให้อิทธิพลความคิดเห็นของพระสงฆ์บางรูปปรากฏชัดขึ้นมา และก็เป็นช่องทางที่เชื่อมโยงประเด็นปัญหาขององค์กรสงฆ์ กับองค์กรฝ่ายฆราวาส โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นสื่อสารมวลชน

สำหรับการแก้ไขปัญหาการบิดเบือนข่าวสารในองค์กรคณะสงฆ์นั้น มีวิธีการที่มหาเถรสมาคมใช้เป็นหลักในการพิจารณา คือ

1. การใช้รายงานข่าวจากหลายแหล่งมาตรวจสอบ วิธีการนี้ กรรมการมหาเถรสมาคมเลือกที่จะใช้ การตรวจสอบจากพระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครองที่ใกล้ชิดกับเหตุการณ์มากที่สุด เพราะโดยธรรมชาติของพระสงฆ์แล้ว มักจะให้ความไว้วางใจต่อตัวแทนผู้ใช้อำนาจในการปกครองเป็นอันดับแรก เพราะถือว่า มหาเถรสมาคมเป็นผู้พิจารณาแต่งตั้งพระสังฆาธิการเหล่านี้เอง ส่วนการตรวจสอบข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้น จะใช้ในกรณีที่เกิดเหตุการณ์ทางสงฆ์ที่สื่อมวลชนนำเสนอข่าวอย่างหนัก และต่อเนื่อง เนื่องจากข่าวที่ปรากฏทางสื่อมวลชนนั้น ทางคณะสงฆ์ให้ความเชื่อถือในระดับที่ต่ำ ซึ่งการใช้ประโยชน์ในด้านการตรวจสอบนี้ ทางคณะสงฆ์มักจะพิจารณาในประเด็นของปริมาณและประเด็นการนำเสนอของสื่อที่มีอิทธิพลมากกว่า ส่วนการใช้ผู้รับผิดชอบงานเกินกว่า 1 รูป หรือ 1 กลุ่มงานนั้น มหาเถรสมาคมเห็นว่า เป็นเรื่องซ้ำซ้อน ทำที่สุดคือการให้หน่วยงานอื่นเข้ามาตรวจสอบนั้น ในทางคณะสงฆ์ไม่ยอมรับในวิธีการนี้ และยังไม่มีความเห็นว่าการนำมาใช้

2. การขจัดความอคติของพระสงฆ์ที่มีต่อองค์กร ในวิธีการนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องขจัดความอคติในรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ หรือตัวพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งออกไป เพราะถือว่าความอคติเป็นบาป และกิเลสที่ควรกำจัดออกไป แต่ในขณะเดียวกัน กลุ่มที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูล เน้นที่จะให้กรรมการมหาเถรสมาคมมีการใช้บทบาทส่วนตัวในการติดต่อสื่อสารกับพระสงฆ์ในรูปแบบที่เป็นจารีตประเพณี การประชุมพระสังฆาธิการ และการเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ในระดับล่างลงไปเข้าถึงได้ง่ายมากขึ้น ซึ่งจะเป็นการขจัดอคติที่อาจจะมิได้อยู่ให้ลดลงไปได้
3. การกำจัดตัวกลางที่ไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับสายงานตามระบบออกไป วิธีการนี้นับเป็นวิธีการที่มหาเถรสมาคมใช้อยู่ในปัจจุบัน โดยเห็นว่า การจะสื่อสารในเรื่องสำคัญ หรือเรื่องที่เป็นนโยบายหลักของมหาเถรสมาคมนั้น ต้องเป็นผู้ที่มหาเถรสมาคมให้อำนาจเป็นการเฉพาะ อย่างไรก็ตาม วิธีการนี้แม้จะไม่มีมิติ ระเบียบ หรือคำสั่งเช่นเดียวกับทางโลก แต่เป็นที่รู้กันว่าสงฆ์รูปใดไม่มีหน้าที่ก็ถือว่ามิใช่กิจที่ควรกระทำ
4. การสร้างข่าวที่ไม่สามารถบิดเบือนได้ กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า ข่าวที่ไม่สามารถบิดเบือนได้ อย่างแท้จริงก็คือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช มติมหาเถรสมาคม นอกเหนือไปจากนั้นเห็นจะเป็นพระธรรมวินัย แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมีคดีความ ข้อพิพาท หรือข้ออธิกรณ์ มหาเถรสมาคมจะลงความเห็นในการร่างมติ กฎ ระเบียบ คำสั่ง หรือประกาศมอบให้กับฝ่ายราชการคือ กรมการศาสนาเป็นผู้เผยแพร่ออกไปในช่องทางที่มีอยู่ ไม่ว่าจะ เป็นข่าวประชาสัมพันธ์ของกรมการศาสนา หรือแถลงการณ์คณะสงฆ์

ข้อเสนอแนะ

ในงานวิจัยเรื่อง “มหาเถรสมาคมกับการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์” ฉบับนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า มีข้อพิจารณาสำหรับการนำไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการทั้งด้านนิเทศศาสตร์ และยังเป็นประโยชน์ต่อองค์กรที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งมีข้อเสนอแนะที่ผู้วิจัยประสงค์จะให้ผู้ทำการศึกษาค้นคว้ารายอื่นๆ หยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นในหัวข้อการวิจัย และนำไปใช้ประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

1.1. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยทางด้านนิเทศศาสตร์ โดยผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษาองค์กรคณะสงฆ์ทางการสื่อสารนั้นยังมีข้อมูล ผลงาน และแนวทางการศึกษาที่จำกัด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะขาดข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ทั้งในภาพรวมและในรายละเอียด โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม กรอบระเบียบ ประเพณี และแบบธรรมเนียมของสงฆ์ ซึ่งมีความจำกัดในด้านการหาผู้ที่จะรู้สึกซึ่งประการหนึ่ง นอกจากนี้แล้วข้อมูลพื้นฐานที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับการบริหารปกครองคณะสงฆ์ ตลอดจนเอกสารอ้างอิงต่างๆ ยังเต็มไปด้วยภาษาบาลี-สันสกฤต และภาษาเฉพาะกลุ่มจึงยากแก่การตีความ และแปลความหมาย ทั้งการที่จะใช้ชีวิตคลุกคลีกับพระสงฆ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลก็มีข้อจำกัดสำหรับคนบางคนโดยเฉพาะสุภาพสตรี และในวงการคณะสงฆ์เองก็ยังผู้วิจัยพบว่าเป็นสังคมที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจ และไว้วางใจจากพระสงฆ์ในการเปิดเผยข้อมูลเชิงลึกในบางเรื่อง

อย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับด้านนิเทศศาสตร์ หรือการสื่อสารนั้นยังมีปัญหาที่น่าสนใจอีกมากมายในการศึกษาค้นคว้า อันจะนำมาซึ่งการพัฒนาองค์กรคณะสงฆ์ในมีส่วนร่วม ซึ่งประเด็นที่น่าจะศึกษาเพิ่มเติมได้แก่

ก. การศึกษาถึงแบบจำลองพื้นฐานในการสื่อสารของพระสงฆ์ เพื่อศึกษาว่า ในองค์กรคณะสงฆ์นั้นมีรูปแบบการสื่อสารอย่างไรเป็นพื้นฐาน ซึ่งอาจจะมีการนำแบบจำลองของแดนซ์ (Dance, 1967) เดอเฟลอร์ (Defleur, 1966) ชแรมม์ (Schramm, 1954) แชนนอน และ วีเวอร์ (Shannon and Weaver, 1945) มาศึกษาเปรียบเทียบเพื่อศึกษาค้นคว้าในแนวลึกกว่า องค์กรคณะสงฆ์นั้นเห็นว่าแบบจำลองการสื่อสารชนิดใดสอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงที่สุด นอกจากนี้แล้วยังสามารถนำเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์ เพื่อหาความเที่ยงตรงของข่าวสารต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยใช้แบบจำลองปรากฏการณ์เชิงข่าวสารของเกิร์บเนอร์ (Gerbner, 1956) ได้อีกด้วย

ข. ในการศึกษาของผู้วิจัย มีคำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ "แรงกดดันของสังคม" และ "ภาพลักษณ์" ของพระสงฆ์ต่อสังคมต่อสาธารณชนอยู่เป็นจำนวนมาก และในระหว่างที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่นั้น ผู้วิจัยพบกับปัญหาด้านภาพลักษณ์ของพระสงฆ์อย่างมาก ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจด้านภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ จึงสมควรที่จะมีการศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้งว่า ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ที่ปรากฏในแต่ละช่วงเวลาเป็นอย่างไร และมีแนวโน้มอย่างไร ตลอดจนมีการแสวงหาแนวทางในการรักษาภาพลักษณ์ ส่งเสริมภาพลักษณ์ แก้ไขภาพลักษณ์ และสร้างภาพลักษณ์ขึ้นมาใหม่ในวงการคณะสงฆ์

ค. แม้ว่าพระสงฆ์จะมีการสื่อสารกันโดยวัจนะภาษา และอวัจนะภาษาก็ตาม แต่ลักษณะของการสื่อสารของพระสงฆ์มีความเฉพาะตัวอย่างสูง คำพูด ประโยคบางประโยค หรือการแสดงท่าทางบางอย่างเป็นการสื่อให้เห็นถึงความต้องการของพระสงฆ์อย่างเห็นได้ชัด ฉะนั้นจึงสมควรที่จะมีการศึกษาในเชิงวาทวิทยาของพระสงฆ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลสำคัญที่จะทำให้ประชาชนทั่วไปทราบถึงลักษณะการติดต่อสื่อสาร และการสื่อความหมายของพระสงฆ์

ง. ระหว่างการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ในทุกระดับให้ความสำคัญกับการนำเสนอข่าวของสื่อสารมวลชน โดยเฉพาะเนื้อหาที่ลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ จึงน่าจะมีการศึกษาแบบวิเคราะห์เนื้อหาในข่าวสารที่ปรากฏตามสื่อส่งพิมพ์ประเภทต่างๆ ว่า มีเนื้อหาไปในทิศทางใด เหมาะสมหรือไม่ และมีความหมายอย่างไร

จ. ในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น พบสิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรมของพระสงฆ์ว่า มีข้อจำกัด เป็นไปอย่างเชื่องช้า นอกจากนี้แล้วยังพบว่า พระสงฆ์ให้ความสำคัญกับบุคคลในฐานะผู้นำประเภทต่างๆ ที่มีอิทธิพลทางการสื่อสารอย่างสูง ดังนั้นหากจะนำทฤษฎีหรือแนวความคิดด้านนวัตกรรม หรือการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงมาทำการวิเคราะห์ จะเป็นข้อมูลสำคัญให้พระสงฆ์ยอมรับบรรณาการของการพัฒนามากขึ้น

1.2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในวิชาการสาขาอื่น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ปัญหาของคณะสงฆ์เป็นปัญหาที่มีความซับซ้อน และละเอียดอ่อน กับทั้งต้องใช้ความรู้ในวิชาการหลากหลายสาขามาร่วมกันพิจารณาศึกษา โดยสิ่งที่พบจากการวิจัยก็คือ สำหรับพระสงฆ์แล้วยังไม่รู้ว่าคนภายนอกองค์กรต่างพยายามที่จะมองปัญหาแทนพระสงฆ์ และพยายามที่จะแก้ไขปัญหามีอยู่ด้วยวิธีการที่หลากหลาย แต่ขณะเดียวกันพระสงฆ์ไม่ยอมรับว่าองค์กรคณะสงฆ์มีปัญหา หรือยอมรับแต่หาทางพยายามหาออกได้ภายใต้กรอบประเพณีของความเป็นสงฆ์ ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง ทำงานวิจัยในส่วนที่แต่ละสาขา หรือแต่ละมุมมองเห็นว่าเป็นปัญหาของคณะสงฆ์ เพื่อเป็นหลักฐาน

ทางวิชาการไว้สำหรับอ้างอิงต่อไป ไม่ว่าจะเป็นด้านศาสนศึกษา ด้านวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านรัฐศาสตร์ ด้านนิติศาสตร์ หรือแม้แต่ด้านการบริหารองค์กร

2. ข้อเสนอแนะทั่วไป

2.1. ข้อเสนอแนะที่ให้กับมหาเถรสมาคม ในงานวิจัยเรื่อง "มหาเถรสมาคมกับการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์" ฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะให้นำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อคณะสงฆ์อย่างจริงจัง ซึ่งข้อสรุปจากการวิจัยส่วนใหญ่จะออกมาในเชิงที่มหาเถรสมาคมไม่รับขอมการมีส่วนร่วม หรือไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น มหาเถรสมาคมยังไม่แนวทาง หรือรูปแบบที่จะจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว หรือกำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต ฉะนั้นมหาเถรสมาคมจำเป็นต้องหาพิจารณาบทบาท อำนาจ หน้าที่ และสภาพความเป็นจริงทางสังคม เพื่อตอบสนองในทางที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลงซึ่งจะมีขึ้นอย่างแน่นอนในอนาคต

นอกจากนี้แล้วหากพิจารณาในด้านนี้ ก็จะพบว่า มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรที่ได้รับความเชื่อถืออย่างสูงจากสังคม หรือแม้แต่สื่อมวลชนเอง ดังนั้นจึงน่าจะใช้จุดเด่นในส่วนนี้เป็นช่องทางขยายเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ รวมทั้งสื่อมวลชนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับองค์กรคณะสงฆ์

อย่างไรก็ตาม คงเป็นการยากที่จะให้มีการทำลายกรอบประเพณี หรือธรรมเนียมปฏิบัติซึ่งยึดถือกันมาแต่เดิมตามประวัติศาสตร์ แต่ทางออกในเรื่องนี้ก็คือ การใช้เงื่อนไขเวลาให้เป็นประโยชน์ต่อการเปลี่ยนแปลง โดยเวลาที่เปลี่ยนไปย่อมนำมาซึ่งการเปลี่ยนผู้บริหารองค์กร ดังนั้นการคัดเลือกกรรมการมหาเถรสมาคมรุ่นต่อไป ตลอดจนการแต่งตั้งพระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาจากคุณสมบัติทางการบริหารมากกว่า การที่เป็นพระอาวุโสพรรษาเพียงอย่างเดียว เพื่อเป็นกำลังใจให้กับพระสงฆ์ที่มุ่งมั่นปฏิบัติงานทำนุบำรุงพระศาสนาให้ได้ก้าวหน้า และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาองค์กรคณะสงฆ์ในอนาคต

ประเด็นหนึ่งที่มหาเถรสมาคมต้องให้ความสำคัญ และหยิบยกขึ้นมาเพื่อพิจารณาก็คือ ประเด็นของการแก้ไขปัญหาการบิดเบือนข่าวสารขององค์กรคณะสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นเกิดจากสื่อมวลชนหรือเกิดจากปรากฏการณ์ภายในองค์กรคณะสงฆ์เอง ผลวิจัยฉบับนี้ชี้ให้เห็นชัดถึงข้อสังเกตด้านการสื่อสารว่า บรรดาพระสงฆ์ตั้งแต่กรรมการมหาเถรสมาคมจนถึงระดับพระลูกวัดมีความเห็นทัศนคติ และการพิจารณาจากกรอบประสพการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนในด้านลบอย่างมากในขณะเดียวกันนั่นเอง ทั้งที่พระสงฆ์มีความเห็นว่า ข่าวสารที่ปรากฏอยู่จากสื่อมวลชนนั้นมี

จำนวนมากมายมหาศาล จนพระสงฆ์ไม่สามารถที่จะเข้าไปควบคุมอะไรได้ แต่พระสงฆ์ก็ไม่รู้จัก การพิจารณาถึงประโยชน์ ลักษณะ ข้อจำกัด และแนวทางการนำเสนอข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อ วงการคณะสงฆ์ ทั้งที่สื่อมวลชนเปิดโอกาสให้กับประเด็นข่าวเชิงสร้างสรรค์ในวงการคณะสงฆ์ อย่างมาก และมีแนวโน้มที่จะมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งถ้าหากพระสงฆ์จะพิจารณาในแนวทางที่สร้างสรรค์มากขึ้นกว่านี้โดยไม่คิดว่า พระสงฆ์มีใช้บุคคลกลุ่มเดียวเท่านั้นที่มีความรัก ศรัทธา ยึดมั่น หรือสร้างความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนา แต่ยังมีคนกลุ่มอื่นๆ ที่ต้องการทำหน้าที่อย่างพระ สงฆ์ในด้านการทำนุบำรุง และเผยแผ่พระศาสนา เพียงแต่ว่า บุคคลเหล่านี้มิได้บวชเป็นพระ ซึ่งก็ ไม่ได้หมายความว่า จะทำหน้าที่เหล่านี้ไม่ได้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามหาเถรสมาคมจะไม่มีแนวทาง ที่ชัดเจน หรือยังไม่มีกระแสสมประสงค์ในการแก้ไขปัญหาการบิดเบือนข่าวสาร แต่ก็ สามารถจะทำได้โดย

ก. การพิจารณาถึงพื้นฐานเชิงจิตวิทยาเบื้องต้นของการบิดเบือนข่าวสาร ที่เกิดจากความไม่ มั่นใจของคนในองค์กร ซึ่งต่อไปนี้มีมหาเถรสมาคมจำเป็นต้องพิจารณาโลกแห่งความเป็นจริงที่ พระสงฆ์จะต้องอยู่ในสังคมข่าวสาร การสร้างความมั่นใจให้กับสมาชิกในองค์กรคณะสงฆ์ หรือ แม้แต่พุทธศาสนิกชนทั่วไป สามารถเริ่มต้นด้วยการเพิ่มปริมาณข่าวสารของมหาเถรสมาคมให้ มากขึ้น ประเด็นของการตั้งสำนักข่าวคณะสงฆ์ โฆษกคณะสงฆ์ หรือองค์กรอื่นใดที่อยู่ในความ รับผิดชอบของมหาเถรสมาคมซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับข่าวสารทั้งภายในและภายนอกองค์กรคณะสงฆ์ ถึงเวลาแล้วที่จะต้องมีการพิจารณาหรือหยิบยกขึ้นมาดำเนินการอย่างเป็นทางการ เพราะการจะพึง พากกรมการศาสนาอย่างที่เคยทำมาแต่อดีตนั้น พิสูจน์ด้วยบทเรียนทางประวัติศาสตร์ และสภาพ ความเป็นจริงในปัจจุบันแล้วว่า ไม่มีประสิทธิภาพพอที่จะดำเนินการสนองงานพระสงฆ์ในส่วนนี้ ได้

อย่างไรก็ตามในระยะเริ่มแรกของการจัดตั้งองค์กร หรือหน่วยงานขึ้นมา จำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องอาศัยความร่วมมือจากฝ่ายฆราวาส ที่สำคัญก็คือ กรมการศาสนา องค์กรของพุทธ ศาสนิกชนโดยทั่วไป และสื่อมวลชน พัฒนาการในเบื้องต้นของหน่วยงานดังกล่าวจะต้องทำคู่ ขนานไประหว่างการมอบหมายให้องค์กรฝ่ายฆราวาสที่ได้รับความไว้วางใจ ประสานงานร่วมกับ มหาเถรสมาคมในด้านข้อมูลข่าวสาร และประเด็นการนำเสนอ โดยอาจจะมีการมอบหมาย ฆราวาสร่วมกับพระสงฆ์ทำหน้าที่ร่วมกันในส่วนนี้ รวมทั้งมีการระดมความคิดเห็นในเชิงประชา พิจารณ์ระหว่างพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนกลุ่มต่างๆ เพื่อสร้างรูปแบบขององค์กร และหลักเกณฑ์ที่ สำคัญ จากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การรูปแบบองค์กรที่ถาวรต่อไป

ข. การสร้างทัศนคติใหม่ในด้านการเผยแพร่ข่าวสารในองค์กรคณะสงฆ์ จำเป็นต้องมีการริเริ่ม ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดพลังในการแก้ปัญหาทางการสื่อสารที่มีร่วมกันระหว่างพระสงฆ์ด้วยกัน และพระสงฆ์กับสื่อมวลชน ในระยะประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา มีน้อยครั้งเหลือเกินที่จะมีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์ระหว่างพระสงฆ์ กรรมการศาสนา สื่อมวลชน ตลอดจนองค์กรทางพุทธศาสนา ซึ่งต่อไปในท่ามกลางกระแสข่าวสารที่นำเสนอรายงานเกี่ยวกับพระสงฆ์มากขึ้น พระสงฆ์จำเป็นต้องสร้างยุทธศาสตร์เชิงรุก ด้วยการเปิดใจต้อนรับสื่อมวลชน และเปิดเผยข้อมูลบางประการเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง วิธีการเหล่านี้ฝ่ายฆราวาสใช้ได้ผลดีไม่ว่าจะออกมาในรูปแบบของการประชุมสัมมนา การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารองค์กร ฯลฯ วิธีการเหล่านี้คงสามารถหาทางออกได้ ในแนวทางที่ไม่ฝ่าฝืนต่อพระธรรมวินัย

2.2. ข้อเสนอแนะที่ให้กับกรรมการศาสนา ในระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และการสรุป ผู้วิจัยพบว่า กรรมการศาสนาเป็นหน่วยงานที่พระสงฆ์กล่าวถึงมากที่สุด ทั้งยังกล่าวติติง หรือวิพากษ์วิจารณ์ว่า กรรมการศาสนายังไม่สามารถสนองงานการศาสนาได้อย่างเต็มที่

ถึงกระนั้นกลุ่มที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูลซึ่งมีเจ้าหน้าที่ และผู้บริหารกรรมการศาสนาที่ชี้แจงว่า กรรมการศาสนาได้รับงบประมาณ วัสดุครุภัณฑ์ และความสนใจจากฝ่ายรัฐบาลน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับภาระที่จะต้องสนองงานพระศาสนาอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้แล้วกรรมการศาสนา โดยเฉพาะสำนักงานเลขานุการมหาเถรสมาคม ยังต้องทำหน้าที่เป็นหน่วยงานรองรับอารมณ์ของพระสังฆาธิการที่มีอารมณ์ฉุนเฉียวในบางขณะอีกด้วย ทำให้มีความรู้สึกติดขัดทั้งที่เป็นปัญหาราชการ และปัญหาส่วนตัว ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่กรรมการศาสนาจะต้องแสดงท่าทีและจุดยืนของตนเองออกมาให้เด่นชัดกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อให้สังคม และรัฐบาลได้รับรู้ถึงความสำคัญของหน่วยงานนี้ เพื่อจะได้เร่งรัดดำเนินการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และปฏิรูประบบองค์การเพื่อรองรับงานในอนาคต

สิ่งที่ทำให้เกิดความสับสนในการสื่อสารกับคณะสงฆ์ก็คือ กรรมการศาสนามีทั้งหน่วยงานเผยแพร่พระศาสนา และงานประชาสัมพันธ์กรรมการศาสนาอยู่ในกรมเดียวกัน ซึ่งงานทั้งสองนี้สร้างความสับสนให้กับทั้งพระสงฆ์และฆราวาสที่ติดต่อประสานงานด้วย โดยแม้ว่าตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการจะกำหนดหน้าที่เอาไว้แล้วก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติยังมีความสับสนคลุมเครือในด้านการสื่อสารอย่างมาก และไม่เป็นที่เข้าใจของคนทั่วไป

งานประชาสัมพันธ์ของกรมการศาสนา ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักถึงความไร้ประสิทธิภาพในการดำเนินงานรักษาภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ ดังนั้นจึงเป็นการสมควรที่ผู้บริหารกรมการศาสนาจะต้องหันมาสนใจ ใส่ใจ และเอาใจใส่ในกิจกรรมของกรมการศาสนาครั้งนี้ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับปัญหาการบิดเบือนข่าวสารทั้งภายในองค์กรคณะสงฆ์เอง และการบิดเบือนข่าวสารที่เกิดจากสื่อมวลชน ทั้งนี้อาจจะมีการสร้างระบบฐานข้อมูลข่าวสาร การเพิ่มเจ้าหน้าที่ การจัดทรวัดศุอุปกรณที่จำเป็น ตลอดจนการส่งเสริมความก้าวหน้าของเจ้าหน้าที่ที่ทำงานด้านนี้ นอกเหนือไปจากงบประมาณที่จำเป็นต้องเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามผู้วิจัยต้องการที่จะเสนอแนะเพิ่มเติมคือว่า

****การสรรหาผู้จะเข้ามาดำรงหน้าที่เป็นอธิบดีกรมการศาสนา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้** ได้มาซึ่งบุคคลที่มีคุณภาพทางการบริหารอย่างแท้จริง เพราะปัญหาของกรมการศาสนานั้น มีอยู่มากมาย และจำเป็นต้องได้รับการสะสางในเร็ววัน

****ผู้บริหารกรมการศาสนาทุกระดับ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาคุณภาพการ** บริหารงาน ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะ ความรู้ ความเข้าใจ และการใช้ประโยชน์จากการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกองค์กร เพราะการทำงานด้านศาสนามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยสื่อต่างๆ ในการเผยแพร่ เพื่อให้ได้มาซึ่งประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และสร้างผลงานเป็นหลักประกันในการให้ได้มาซึ่งความสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ หรือวัสดุครุภัณฑ์

สิ่งที่ผู้วิจัยไม่อาจจะละเลยได้ก็คือ การที่กรมการศาสนาต้องทำหน้าที่ในด้านการแก้ไข ปัญหาการบิดเบือนข่าวสาร ซึ่งแม้ว่า กรมการศาสนาจะดำเนินการอยู่แล้ว แต่รูปแบบ วิธีการ และแนวทางเหล่านั้น ยังไม่มีการจัดเตรียมเอาไว้อย่างชัดเจน การดำเนินงานส่วนใหญ่จะเป็น บทบาทส่วนตัว และการกระทำเชิงรับในรูปแบบของการสนองงานมหาเถรสมาคมมากกว่าการคิด กิจกรรมสร้างสรรค์ในเชิงรุกกับสื่อมวลชน ซึ่งในอนาคตจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดแผนการ แก้ไขปัญหาการบิดเบือนข่าวสารเอาไว้เป็นแผนงานหลักของกรมการศาสนา นอกเหนือไปจากการสร้างเครือข่ายการสื่อสาร ระหว่างส่วนราชการกับสื่อมวลชนอย่างหลวมๆ เช่นที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้

2.3. ข้อเสนอแนะที่ให้กับสื่อมวลชน สำหรับวงการคณะสงฆ์โดยเฉพาะมหาเถรสมาคมแล้ว สื่อมวลชนถือว่าเป็นจำเลยในทุกข้อกล่าวหาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร โดยเฉพาะประเด็นของการบิดเบือนข่าวสาร และการสร้างภาวะกดดันให้กับองค์กรคณะสงฆ์มากเกินความจำเป็น ซึ่งเมื่อพิจารณาจากปัญหาทุกแง่มุมแล้ว พบว่า สื่อมวลชนสามารถจะพัฒนาตนเองในการสื่อข่าวและรายงานข่าวได้โดย

ก.เสนอข่าวด้วยความรับผิดชอบ ภายใต้อบรมจรรยาบรรณที่พึงปฏิบัติ โดยพิจารณาว่าสถาบันสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันศาสนาซึ่งเป็นสถาบันหลักของชาติอย่างหนึ่ง ดังนั้นการนำเสนอข่าวที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจำเป็นต้องใช้ความรับผิดชอบต่อที่สูงกว่าปกติ โดยพยายามที่จะแข่งขันกันทำข่าวในเชิงคุณภาพมากกว่าที่จะให้ได้มาซึ่งปริมาณข่าวที่มากไปด้วยความผิดพลาด หรือตอกย้ำความเสื่อมโทรมของศาสนาแต่ต่อสาธารณชน

ข.จากข้อสังเกตว่าการนำเสนอข่าวที่เกี่ยวข้องกับศาสนานั้นมีจำนวนมากขึ้น ทำให้จำนวนผู้สื่อข่าวเฉพาะด้านมีจำนวนมากขึ้น ดังนั้นจึงไม่ควรเพิ่มเฉพาะปริมาณนักข่าวเท่านั้น ผู้สื่อข่าวต้องมีคุณภาพในการทำงาน โดยเฉพาะการศึกษาหาความรู้ การวิเคราะห์ปัญหาและประเด็นข่าวสาร การใช้ศัพท์เฉพาะเพื่อการสื่อความหมายได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนการเข้าถึงใจประชาชนชาวพุทธ ด้วยการนำเสนอเนื้อหา และสำนวนข่าวที่เหมาะสม ซึ่งถ้าหากผู้สื่อข่าวพัฒนาได้ในระดับนี้แล้ว พระพุทธศาสนาจะอยู่รอดปลอดภัยจากการบ่อนทำลายด้วยชาวพุทธด้วยกันเอง